

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Ioannis S. R. E. Cardinalis Bona Opera Omnia

Tribus Tomis comprehensa

Opvscvla Spiritvalia - I. Horologium Asceticum. II. Principia Vitae
Christianae. III. Manuductio ad Coelum. IV. Via Compendii ad Deum. V. De
Sacrificio Missae. VI. De Discretionem Spirituum ... Operum Eminentiss.
Cardinalis, Tom. I

Bona, Giovanni

Parisiis, 1677

Manuductio Ad Caelvm.

urn:nbn:de:hbz:466:1-9969

MANUDUCTIO AD CÆLUM

Medullam continens Sanctorum Patrum,
& veterum Philosophorum.

T hii

MANUDUCTIO
AD CÆLUM

Abrahami cornutus Sabinus
& variorum Philosophorum

PRÆFATIO

AD

LECTOREM.

DVo sunt, quæ in vestibulo hujus libelli me tecum præfari oportet, Lector Benevole. Nam primitus vereor, ne me aliqui impudentiæ & temeritatis accusent. Quomodo enim, inquier, ad cælum homines manuducere præsumis ipse prorsus terre affixus? Aut quâ fiduciâ describere virtutem aggredieris, cui præstanda idoneus non es? Deinde quid novihæc tuâ nobis lucubratione profers? Rem antiquam ab innumeris penè Scriptoribus doctè & eleganter pertractatam fastidiosâ & rudi repetitione recantas: opesque alienas tanquam tuam verbo mendaci ostentas.

Hæ sunt voces, quibus convellere studium meum nonnulli forsitan conabuntur. Sed primum me excusabo Prudentis illius dicto, quia

— Fungor vice cotis, acutum
Reddere quæ ferrum valet exors ipsa secandi.

Et ut alterius Sapientis verba usurpem: Non sum tam improbus, ut curationes æger obeam, sed tanquam in eodem valetudinario jaceam, de communi malo tecum colloquor; remedia communico. Sic itaque me audi, tanquam mecum loquar: in secretum te meum admitto. Discentem discipulum, & meipsum erudentem non docentem magistrum hîc me profiteor: nam mutuò ista sunt & dum docent homines, discunt.

T liij

PRÆFATIO AD LECTOREM.

Quod autem secundo loco objectum est, non aliter diluere possum, quam ingenuè fatendo pauca hîc de meo, pleraque aliena esse. Congessi huc plurima, vel quæ propriâ didici experienciâ, vel quæ mihi profutura intellexi, dum Sanctorum Patrum, & veterum Philosophorum scripta percurrerem. Sed apum more varia libamenta in unum saporem confudi, quædam admiscens propriis auctorum verbis, quædam meo stylo, quem facilem esse volui & sine fuco; quia facere hîc doceo, non dicere. Habes hîc igitur omnium moralium institutionum, quas ad benè beateque vivendum Sancti Patres tradiderunt, compendium quoddam & breviarium: habes Seneca, Epicteti, Antonini, aliorumque Sapientum placita meliora. Placuit autem salutare admonitiones, quas efficaces esse in meis malis expertus sum, omisâ locorum citatione è quibus eruuntur, breviter indicare; remedia enim hæc animæ sunt, non ingenii lenocinia: nec delectare hîc intendo, sed prodesse: Non querit ager, quis potionem miscuerit; vel undè pharmaca accepta sint, dummodo sanent. Multa omisi, quæ dicere poteram; multa, quæ subtilius explicare. Magis enim prodest pauca præcepta sapientiæ tenere, quæ in promptu semper & usu sint, quàm multa discere & illa ad manum non habere. Multum didicit, qui scit quantum saluti satis est. Faxit Deus, ut hic meus qualiscumque labor omnibus primum prosit; sed mihi præcipuè, ne dicta mea factis deficientibus erubescant.

MANUDUCTIO AD CÆLUM

Medullam continens Sanctorum Patrum,
& veterum Philosophorum.

CAPUT I. *De Fine ultimo hominis. Quàm malum sit
ab eo deflectere. Quibus mediis, & quo ordine
ad ipsum perveniatur.*

I. D Cælum te manducere propositum mihi
est, quicumque hæc legis, ad illud scilicet
bonum, quo adeptus, nihil possis ulterius
desiderare. Hic est scopus, hæc meta, ad
quam omnium vota naturali propensione suspirant. Om-
nes beati esse volunt, sed ob culpam primi parentis ple-
rique obcæcati, relicto vero & summo bono, ad falsa &
fucata quærenda se inutiliter applicaverunt. Et hi quidem
summum bonum existimantes nullâ re indigere, divitiis
hoc nomen imponunt. Alii summum bonum in summa
potentia constituentes, vel regnare ipsi volunt, vel re-
gnantibus adhærere. Quidam verò usque ad sordida des-
cendentes, felicissimum putant voluptatibus diffluere,
qui summi boni possessionem carne & gulâ metiuntur.
Tanta apud istos beatitudinis vilitas est. Sic laborantes
sine fructu, ac veluti errantes in labyrintho, quò velocius
ad bonum properant, eò longius abscedunt: ideo infeli-
ces, quia suam non agnoscunt infelicitatem.

2. Hæc res est, quæ magnis te malis involvit, misera-
bilis homo, quod beatè quidem vivere, & beatè mori
desideras; sed ad videndum quid sit beatitudo & quomo-
dò ad eam perveniatur, stultus & cæcus es devio errore

per varios anfractus incedens. Quicquid agis, quicquid cupis, quicquid moliris contra te est. Non enim respicis illud bonum immensum, in quo sistere debet voluntas tua, quia ultra summum non est locus: sed vagaris sine proposito, instar formicarum per arbusta repentium, quæ in summum cacumen, deinde in imum inanes aguntur. Deus omnium conditor è nihilo te creavit, ut ipsum solum ames; ipsi soli servias totâ mente, toto affectu. Sicut necessarium est illum esse, ita & esse ultimum finem. Serio cogita quantam tuæ vitæ partem illi tribuas, cui te totum impendere debes. Errant studia & consilia tua, si ad ipsum non diriguntur. Sicut finis viæ tuæ locus est, quò tendis, quò cum perveneris, quiesces: sic finis vitæ tuæ Deus est, ad quem referre debes quicquid cogitas, quicquid loqueris, quicquid agis; donec ipso adepto omnia vota compleantur. Ad æternum ducit interitum, quicquid ab ultimo fine abducit.

3. Quemadmodum in navigatione subducto navigio si aequatum exieris, obiter in littore aut cochleam colliges, aut bulbum; animo autem in navim semper intento sollicitus eris, ne gubernator vocet; ac tunc relictis omnibus ad navim properabis: sic tibi in vita agendum est. Mente semper in Deum fixâ, ita rebus externis utere, ut cordi minimè inhæreant, nec te à proposito fine dimoveant. Serviunt illæ tibi, ut tu servias Deo. Alioquin à divina deficiens unitate ad plura non necessaria dispergeris; totque colis idola quot sunt creaturæ, quas inordinato affectu prosequeris. Hi sunt Dii tui, quibus non bovem, non hircum sed te ipsum, tuamque salutem turpi sacrilegio immolas. Non patitur lex amoris quidpiam cum Deo amari, nisi in Deo & propter Deum. Summa perditio est à summo bono deflectere & converti ad creaturas.

4. Quod Princeps Medidorum de imparis corporibus ait; quò magis alantur, eò amplius lædi; id etiam de animis dicendum est. Nam qui à prava consuetudine ad meliorem statum transire incipiunt, malæ vitæ venenum

prius evomere debent, ac tum animo expurgato solida virtutum percipere alimenta. Ipsa autem purgatio sic perficienda est, ut quotquot admisisti peccata expientur, tum omnis erga illa affectus exuatur: vitiosi habitus eradicentur: malæ propensiones & appetitus immoderati sub rationis imperio coërceantur: caro castigetur: quæ corpori sunt necessaria ad justum moderamen redigantur, frænum linguæ ac sensibus imponatur: quæcumque ad arcem virtutis properanti moram injicere possunt penitus exterminentur. Quid trepidas, viamque tibi ad beatitudinem difficilem fingis? Tu teipsum facere beatum potes, eo vires suppeditante, qui principium tuum & finis est. A te autem debes exire, ut ad eum pervenias. Eò vicinior illi fies, quò à teipso remotior fueris.

5. Proponendum est itaque primò quid appetas, quò properes: tum via circumspicienda, quâ summum illud bonum adipiscaris, intellecturus in ipso itinere quantum quotidie proficias. Perlustra sedulò conscientiam tuam, & caligantes oculos aperiens solerter adverte qualis debeas esse, dum alius fieri potes. Serò fraudem agnosces, cum vitare nequibis. Disce quo remedio cupiditatum mansuescat infania, quo fræno timorum sævitia compescatur. Disce terrena despicere & ab his spontè discede, quæ diu tecum esse non possunt. Omnia relinque, antequam relinquare; ut cum venerit mors nihil in te reperiat, quod possit abolere. Curam autem præcipuam animæ impende, ut quæ excellentiâ prior est, non sit cultu posterior. *Quid prodest homini si universum mundum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur?* Nullum est lucrum ubi salutis est damnum.

CAP. II. *Cupienti benè vivere morum instructor eligendus est. Qualis hic esse debeat. Officia discipuli.*

1. **N**ihil magis necessarium incipienti servire Deo, quàm ut se regi & institui ab optimo præceptore finat. Quis enim iter ignotum sine duce aggrediatur?

Quis difficillimam artem ediscat sine magistro? Paucos numerabis, qui seipfos protulerint, qui sine ullius adjutorio ad virtutem exierint. Quid universim fieri oporteat & mandari, absentibus potest & posteris scribi. Quando autem & quemadmodum quidpiam fieri debeat ex longinquo nemo suadebit: cum rebus ipsis deliberandum est. Non potest Medicus per epistolam cibi aut pharmaci tempus præscribere, vena tangenda est. Ita etiam in curandis animi morbis quædam sunt, quæ non nisi à præsentem monstrantur. Paulus futurus Doctor gentium, postquam conversus à Christo fuit, missus est ad Ananiam, ut ab eo disceret viam vitæ. Durum & laboriosum negotium aggressus es, malignitatem naturæ vincere, cum spiritualibus nequitis colluctari, & ad virtutem te ipsum perducere inter tot obstantia & impediencia. Quare aliquem invocare oportet, qui manum porrigat adjutricem, qui ostendat pericula, insidias detegat & in ancipiti pugna instruat ad victoriam. Sed dicis mihi: quem invocabo? Virum fidelem & sapientem, qui velit & possit tibi prodesse: cujus reverearis occursum, non reformides: qui non castiget errantem, sed emendet: cujus vita plus oculis quam auribus probetur. Malè imperat, qui præcipit & non facit.

2. Eum elige adiutorem, qui nemini aduletur, qui se vulgi congressibus non inferat, qui nec divitum convivia, nec Principum ædes frequentet, qui tale aliquid habeat in vita, quale Argentarius in pecunia, qui possit dicere: affer quamvis drachmam, ego eam discernam; affer quamvis affectionem, ego eam dijudicabo: qui tanquam probatus medicus internas ægitudines dignoscatur, qui apta præscribat remedia ad omnes animi morbos depellendos. Talis sit, qui subtili examine omnium spirituum instinctus discernere, inter virtutes & vitia discrimen ponere, omnium moribus servire sciat: qui omnes recessus & secreta mentis tuæ solerti consideratione perscrutetur: qui ab omni vitioso affectu immunis lucro dumtaxat spiri-

tuali intentus sit : qui in spiritu lenitatis errantem doceat & alliciat : qui omnes diaboli versutias & stratagemata detegere & eludere didicerit : cui denique non erubescas omnia mala tua pandere , omnia pectoris penetralia reserare. Pars magna felicitatis tuæ erit talem posse reperire.

3. Cum eo libenter sermonem habeas , quicquid pravæ propensionis , quicquid morbosæ qualitatis in te est , quicquid delinquis , quicquid etiam boni facis , quicquid cœlitus immissum tibi existimas , prudenti ejus discussioni committe. Sæpè illum deprecare , ut si quem tibi notaverit turbulentum inhærere affectum , indicare ne gravetur , idque frequenter faciat , nec redarguendi verecundiâ impeditus vitia tua dissimulet. Quod si negaverit se aliquid in te deprehendere censura dignum , ne te protinus credas inculpabilem evasisse. Tacet enim aut timens odium tuum , aut desperans emendationem. Tunc verò urge & insta vehementius & factis ostende quantum proficere cupias. Incipe vitia apud illum deponere , ad ejus præscriptum mores exigere. Gaude fieri ab eo convivium tuæ pravitati , semperque ab ipso vel sanior redeas , vel sanabilior. Inter tot mala aliquid est velle sanari.

4. Hæc sunt docentis & discantis mutua officia , ut ille prodesse velit , hic proficere. Ne ille profit vix quidpiam impedit , nisi discipuli refractarium ingenium , doctrinæ impatiens & curationis incapax. Quidam enim innixi prudentiæ suæ alterius sequi ductum detrectant. Hæc omnia inquirunt , quæ tu doces , jam scio. Quid prodest aperta monstrare : plurimum. Interdum enim scis & non attendis. Non docet admonitio , sed excitat memoriam , nec patitur elabi. Sæpe animus etiam aperta dissimulat : ingerenda itaque illi rerum notissimarum notitia. Nam virtus erigitur cum tacta est & impulsæ. Alios retrahit malus pudor , vitium puerile & viro indignum. Alii quasi phrenetici pertinaci silentio mala intus premunt & Medico curationi intento indignantur. Suadet nimirum hanc noxiam taciturnitatem tartareus hostis sperans perniciem

afferre quamdiu latet. Et corporis quidem ulcera tamen si pudibunda omnium oculis exponere, ut curentur, non erubescis; animæ verò carcinomata studiosè tegis, ac si ea celare tollere sit; cum vix tamen fieri possit, quin vel te repugnante ipsa se prodant. Qui vulnus regit, nunquam sanabitur.

5. Nunquid Medicus injuriam tibi facit, si tuum tibi morbum demonstrat, si periclitanti dicit, Malè habes, febricitas: hodie tibi abstinendum à cibo est, hodie aqua potanda? Imò pro beneficio laudatur, gratiæ ei aguntur & referuntur. Si quis autem dixerit, appetitiones tuæ æstuant, opiniones vanæ sunt, affectus immoderati; protinus exclamas, ô facinus ferro & sanguine vindicandum! ô contumeliam nullo modo ferendam! Infelix! Quid tibi damniaut mali infert tuæ salutis studiosus monitor & instructor? Id scilicet quod speculum deformi. Te talem tibi ostendit, qualis es. Corrige ergo quod ille arguit; compone mores, ablue sordes. Facile potes, si volueris, omnium te oculis irreprehensibilem exhibere.

C A P. III. *De purgatione à peccatis. Exuendus erga illa affectus & vitia extirpanda. Nullum efficacius vitiorum remedium, quàm mortis & aternitatis consideratio.*

I. **A**B ultimo fine deviat homo, cùm peccatum committit, quod est omnium malorum causa. Ab hoc semine nascitur quicquid cruciat: hoc veneno totus orbis inficitur. Latet illud dum fit, sed cùm patratum fuerit, tunc intelliges quàm malum sit. Fuere qui mortuorum corpora vivis jungerent, ut fœtore torquerentur. Similis est in peccantes animadversio, alligatum est eis supplicium, non inveniunt quò evadant. Nisi aliquid patiaris ne malum facias, plurimum patieris quia fecisti. Vix concipitur prava actio & jam puerpera est suæ pœnæ. Inde nata mors est, hinc succensa gehenna. Ab omnibus itaque flagitiis expianda conscientia, dolore, confessione & satisfactione. Nec graviora, dumtaxat evitanda, sed

minima quæque & leviora, quæ tametsi mortem non afferant, vires tamen sensim dissolvunt & ad mortiferam labem disponunt. Quid autem interest ad naufragium, utrum navis uno fluctu operiatur; an guttatim subrepens aqua & per incuriam spreta ipsam impleat & submergat? Tantò majorem maculam ista inferunt moribus, quantò faciliùs poterant evitari. Quò hostis debilior est, eò gravior tibi ignominia erit, si ab illo vincaris.

2. Nunquam virtutes animo inferere poteris & te in pristinum libertatis statum asserere, nisi exuas omnem affectum erga peccata quamvis minima; ne corpore in deserto, animo sis in Ægypto. Malè tecum agitur, si post dimissam injuriam, post relictos turpes amores; adhuc malignis colloctionibus præstas auditum, adhuc terrenâ specie delectaris. Vitia autem & pravi habitus, qui deletâ culpâ in te remanent tanquam pessima peccati soboles radicibus extirpari debent. Si solos ramos præcideris, servata radix emerget & novi ex ea succrescent ramusculi iniquitatis. Dicis te velle vitia exscindere. Falsum est, non enim claudis vitiis ostium, sed opponis. Dicis te offendi turpitudine vitæ tuæ. Hoc credo, quis enim non offenditur? Homines mali vitia sua oderunt simul & amant, atque etiam, dum perpetrant, detestantur. Quid prodest verbis mala rejicere, factis amplecti? Nemo est tam profligatæ conscientiæ, cui aliquando vitia sua nauseam non faciant, sed citò cum illis in gratiam redeunt. Qui autem verè conversus ad Deum est, ponit securim ad radicem & ipsas minutissimas vitiorum fibras eradicat. Tum memor fragilitatis suæ omnes peccandi occasiones studiosissimè vitat: & ad quodlibet malæ rei objectum timore concussus resilit & exhorrescit.

3. Quid frustra tergiversaris & præcipienti Deo vitiorum exterminationem opponis naturæ infirmitatem? Nemo magis virium tuarum mensuram novit, quàm qui ipsas largitus est. Quare ergò non statim obtemperas, cum non commodum quærat jubentis, sed tua utilitas? O

cæcam & sceleratam temeritatem ! Servili nequitia in os Domini reclamare audes & dicere durum esse quod ille jubet ; ac si mandata tibi imposuerit , quæ ferre non possis : ut videatur præcipiendo non tam salutem tuam quæsisse , quam pœnam. Hæc est nimirum humana perversitas & malè de Deo mereri & laborem sibi fingere in præcepto. Sed si volueris vires tuas experiri , videbis multò plura te posse , quàm putabas. Non quia difficilis est lucta non audes ; sed quia non audes , difficilis illa videtur. Multa prius terrori habita usus vertit in risum. Incipe , nec teipsum contemnas. Non deserit Deus milites suos. Tantùm virium habebis , quantùm volueris.

4. Omnia vitia facilè vinctes , si omnem tibi diem supremum diluxisse credideris. Quid est quod te alligat terræ ? Quia nunquam cogitas cito ab ea exeundum esse. Transeunt quotidie præter oculos tuos elata cadavera , quæ mortalitatis oblitum respicere cogunt ad mortem. Tu autem in media strage morientium nihil minus quàm mortem cogitas : & cum nihil frequentius videas , nihil citius oblivisceris. Veniet tamen qui te relevet dies , & ex contubernio olidi ventris educat. Discutietur ista caligo & tunc in tenebris te vixisse cognosces , cum lucem aspexeris. Produce , si potes , ex tot elapsis annis vel unicum diem integræ virtutis testem , qui non fuerit aliquà labe pollutus. Defloruit rudior ætas inter talos & nuces , inter ineptias & libidines adolescentia , inter scelera & flagitia præceps juvenus. Post omnes annos , qui à cunis ad canos defluerunt , nihil jam superest nisi dolor & pravi fructus iniquitatis. Heu quales te apprehendent angustia , cum præterita pudori erunt , formidini futura ? Quid tunc proderunt divitiæ tot partæ sudoribus , tot curis quæsitæ ? Quid carnis delitiæ & probrosæ voluptates ; quid inania dignitatum nomina , quid purpura , quid coronæ ? O si daretur reverti ad crepundia & telam de novo exordiri , quàm meliori textu omnia concinnares ; sed intempestiva illo fatali momento hæc vota erunt. Si vis tempore uti
nunc

nunc incipe: & ea deferere, quæ tunc velles deferuisse, Minima res est momentaneis renunciare, ut æterna consequaris.

5. Quære, si lubet, ex morituro de antea acta vita quid sentiat. Vix unum reperiēs, qui non longè diversam proferat de opibus, dignitatibus, mundique vanitatibus sententiam, quam vivens habuerit. Tunc res omnes æquiori lance pensantur, suisque momentis æstimantur. Et illis quidem sera sapientia in exitu est: tibi verò plurimum proderit, si ex alieno errore tuum corrigere didiceris. Potes nunc tutò navigare, quid expectas tempestatem? Potes te rebus integris subducere calamitati: cur te reserves extremo periculo? Sera, dum mergeris, cautio est; sera prudentia, cum jam peristi. Tot maximi & sanctissimi viri, relictis omnibus impedimentis, cum sibi & mundo valedixissent, hoc unum in extremam usque ætatem egerunt, ut vivere, & mori scirent: plures tamen nondum se scire professi, è vita abierunt: Adeò difficile est hanc artem ediscere. Tu autem in senectutem sanadiffers consilia, & inde vitam vis inchoare, quò pauci perduxerunt? Stultitia magna est tunc vivere incipere, cum desinendum est.

6. Quò te projecis incautus homo? sic credis & sic vivis? umbræ transitus est tempus tuum, punctum vita tua, & si quid minus puncto esse potest. Vix natus desinis esse. Sis te vel unum diem, horam dumtaxat ne fluat inhiere, brevem moram tempori pone. Frustra conaris: nam te secum citius abripiet, quàm ut desinat velocissimè fluere in tuum rerumque omnium exitium. Et huic momento æternitatem postponis, quæ finem non habet. O stultitiam! ô cæcitatem! Corpori perituro non cessas quæ ad ipsum pertinent comparare, & non est finis acquisitionis tuæ: animæ verò, quæ nunquam moritur, nulla provides bona in futurum, ac si tua non foret? languet corpus, omne discrimen subire paratus es, ut sanetur: Languet anima & negligis & non sentis? Quando dictum est tibi, Naviga ne moriaris & distu-

C. Bona Opusc. Spirit.

V

listi? sūme amarissimum pharmacum & recusasti? Levia Deus jubet ut vivas in æternum & non vis obedire? Si tibi lis foret, omnis cogitatio tua, omnis sermocinatio circa illam occuparetur, nec subsidia parare cessares, ut pro te Judices sententiam ferrent: extremo autem judicio imminente, è quo pendet æternitas, rides, nugaris, peccas in æternum periturus. Ah desine tandem insanire, & à vitiis emergens sic forma quotidie animum tamquam ad extremum ventum sit. Vera philosophia hæc est, quàm maximè fieri potest hanc animam è corpore educere & separare.

7. Hoc sit negotium tuum, hoc otium; hic labor, hæc quies, subducere te tempori & immergere æternitati. Fixum semper & immobile stat, quod in jura transit æternitatis. Avarus epulo aquæ stillam post tot sæcula adhuc petit & perpetuo mugitu frustra rogabit. Æternitas est duratio semper præsens, nunquam sine suspirio & horrore nominanda: est rota quæ semper volvitur: est juge, interminatum, semperque inchoans principium. Seria ejus cogitatio mundi delitiis miscet absynthia; lethaliq̃ mœrore attonitos homines, ac veluti sideratos dejicit, hæc animam rebellem domat & curis inanibus indormiscentem excitat ad virtutem: hæc famem, & sitim condit, hæc omnem laborem facilem, jucundum omnem dolorem, omnem pœnam suavem, & brevem esse persuadet. Impleantur numericis notis ingentia cœli spatia quacunq̃ in immensum protenduntur. Quis præter Deum poterit hanc propemodum infinitam numerorum seriem exprimere? Hi tamen numeri innumerabiles nec initium quidem æternitatis sunt. Tot anni, tot sæcula labantur, quot sunt in illis unitates, nondum aliquid de æternitate decessit. Nondum pervenerunt ad desperatissimæ eternitatis initium infelicissimi mortales, qui perpetuo inferni incendio cruciantur. Ad hanc considerationem si non horrescis, si vitam serio non emendas, quovis saxo durior es.

CAP. IV. De Gula. Ejus mala, & remedia. Quæ sint indicia deviæ gule.

1. **P**rimum tibi certamen adversus gulæ vitiū in eundum est, quæ pabulum ceteris subministrat. Morti corporis & animæ nos gula iniciavit. Primi enim parentes nostri, pomi interdicti esu omnes homines, antequam gignerent, peremerunt. Nunc eadem animarum hostes utuntur, ut enervato omni vigore nos proterant & conculcent. Hinc stupor, languor & tædium: hinc scurrilitas, loquacitas, dissolutio: hinc immunditia, rixæ, contentiones: hinc mentis hebetudo, destructio omnium virtutum: hinc rei familiaris profusio, hinc egestas, hinc longa morborum series & ipsa denique mors graviori ciborum sarcinâ accelerata. Pauci sunt infirmi, quos gula ad ægritudinem non adegerit. Nam si noxiis humoribus ex nimio cibo & potu congestis careat corpus, tentari quidem à morbo, sed non suabigi posset. *Plures occidit gula, quàm gladius.*

2. O vilissimam ventris servitutem! ô inexplabilem cupiditatem! Modicum tibi corpus natura præbuit, vincis tamen vastissimorum & edacissimorum animalium aviditatē. Taurus paucorum jugerum pascuis impletur, una sylva plures nutrit elephantos: tibi angustus est orbis nō sufficit ventri tuo quicquid volat in aëre, quicquid natat in undis, quicquid latet in sylvis. Aspice potentum culinas & concursantes inter tot ignes coquos: vide servorum & ancillarum sudantem cohortem: vide stragem animalium & natan-
tia vino penuaria: observa quantâ sollicitudine argentum ordinant pueri, quantâ arte disponunt fercula, inferunt patinas, scindunt aves: quantâ celeritate discurrunt ad ministeria. Vix credes unam esse domum, cui tot Consulū & Regnorum vina promuntur; cui mensæ tanto tumultu apparantur. Non præcipio ut subtrahas ventri alimenta. Contumax est, non potest vinci, quotidiano indiget cibo. Verum latet hic dolus & subtilissimus concupiscentiæ laqueus, quo sæpè anima irretitur obtentu necessitatis negotium

obumbrans voluptatis. Vis scire quàm parvo fames extinguatur? Te ipsum numera, metire corpus; stomachum consule. Scies non esse necessarium, quod mensuram excedit. Naturæ pauca sufficiunt, luxuriæ nihil.

3. Fames non est ambitiosa, contenta desinere quo desinat non quærit. Elapso momentaneo palati iudicio, non suavius sapit pretiosum, quam vile. Si esuris, edendum est: si sitis: bibendum. Sed utrum panis plebeius sit, an siligineus: utrum aqua ex proximo amne excepta, an multâ nive refrigerata, nihil pertinet ad naturam. Hoc unum illa jubet, sedari famem, sitim extinguere. Pisces è supero, inferoque mari, à fluviis & lacubus evocati, detractæ è cælo aves, ereptæ è sylvis feræ, diversa vini genera & omnia Apicii condimenta infelicitis luxuriæ tormenta sunt. Epicurus sobrium victum voluptatis gratiâ commendat: nihil est enim tam lautum, quod nausea non reddat insipidum; nihil tam insuave, quod delicatum non faciat fames. Vis omnem cibi & potus superfluam curam abiicere? exitum specta. Citò morieris, & corpus istud tantâ epularum varietate nutritum fœdis vermibus pabulum erit. Considera quali convivio te escam præparas, & sic carnem nutri, ne mentem opprimas. Cibo utere, qui parabilis sit & ubique occurrens, nec patrimonio gravis, nec valetudini. Magna pars libertatis est benè moratus venter & patiens contumeliæ. Multa quàm supervacua essent non intelleximus, nisi cum deesse cœperunt. Eget corpus alimoniâ, non cupediis, aut lautitiis.

4. Non est autem quod te laudes, si contempseris superflua. Tunc laudabilis eris, cum contempseris necessaria: cum tibi persuaseris sordidum panem ad victum, modicum vinum & debile, vel aqua debilitatum ad potum satis esse: cum didiceris herbas non tantum pecori, sed homini quoque nasci. Tunc te admirabor, cum solam necessitatem, ac virium reparationem, Deique gloriam in cibo sumendo spectabis: cum lautiores epulas & ma-

gnatum convivium contempseris : cum invitum ad mensam accedes , sicque alimenta sumes , quemadmodum pharmacum ægroti : cum voluptatem gustus , quia tolli non potest , compescere & moderari studueris : cum tibi molestum fuerit quidpiam delicatius , valetudine exigente , accipere : & cum vera denique mentis & corporis puritate imbutus fueris. Non enim in corporis attenuatione probatio abstinentiæ sita est , sed in perfectione castitatis.

CAP. V. *De Luxuria. Quàm turpe sit hoc vitium. Quam facilis in id lapsus , & quomodo evitandus. Voluptas animi sectanda , quæ solida est.*

I. **N**Ullum vitium isto turpius , nullum de quo magis erubescamus. Vel nudum ipsius nomen non carere ignominia edixit Apostolus præcipiens , ut quæ huiusmodi sunt nec nominentur in nobis. Hinc ille pudor , quo solent ingenui ac probi homines affici , si semel admissum aliquod immunditiæ peccatum aliis innotuisse suspicentur. Hinc lubricos adolescentiæ errores quidam in secretissimo pœnitentiæ tribunali ministro Christi abscondunt , æterna potius tormenta cum æterno dedecore subire post mortem eligentes , quàm imaginariam huius vitii infamiam in hac vita. Huic autem limo infixus vix emergit. Conclamata est ejus salus , quem hæc lues infecit. Quid enim possunt ad hoc humanæ vires ? *Nemo potest esse continens nisi Deus det.*

2. Primum itaque huius morbi remedium fervens ad Deum oratio est , ut ipse te sanet & præservet , qui solus potest. Tum impuris cogitationibus resistere in ipso accessu oportet , eâ celeritate quâ ignitum carbonem excutis à vestimento. Væ tibi , si te semel dimiseris ad aliquid quantumvis minimum in hoc genere deliberandum. Proxima deditioni est arx , cujus gubernator incipit cum hoste miscere colloquia. Omnis item præcidenda pravitatis occasio ab otio , à gula , ab omni specie impura , à malorum convictu & societate : nec quidquam in hac lucta negli-

gendum. Sunt etiam in iustis quædam huius vitii reliquiæ omnino extirpandæ: est latens quidam serpentis sibilus, sunt quædam affectiunculæ, quæ tametsi malæ non sint, sunt tamen principia peccatis præludentia, quibus sensim sine sensu fascinata mens, nisi statim abrumpas, adhærebit. Numquam magnus eris, si hæc minima spreveris. Magna à parvis initium sumunt.

3. Ante omnia cavendum ne te nimia tui fiducia decipiat. Quisquis non timuit jam lapsus est. Quot & quales viri post confessiones & victorias, post signa & magnalia, incauto fœminæ aspectu corruerunt? Non afferro hic Samsonis, Davidis & Salomonis toties decantata exempla. Sunt alia recentiora & quotidiana. Et ut desint aliena: habes tu ipse in te unde erubescas, unde discas non altum sapere, sed timere. Nonne extremæ dementiæ est inter tot omnium ætatum & gentium documenta adhuc aliquid audere & non vitare discrimen? sed hæc est semper humanæ pervicaciæ incredulitas, ut nunquam credat alios cecidisse, nisi & se viderit interire. Facta est mulier à Deo adiutrix viri, sed dolo serpentis personam sumpsit hostilem. Nihil in illa, nisi quod feriat, quod urat, quod interficiat. Nulla est hyæna, nullus basiliscus, qui cum illius voce & oculis conferri possit. Ah fuge ejus aspectum, fuge colloquium quicumque tuam optas salutem. Suum morem illa retinet, semper hominem expellit è paradiso.

4. Familiare hic est multas prætexere excusationes necessitatis, consuetudinis, putæ intentionis: Sed latitant sub specie boni ingentia mala. Inde enim prosiliunt nocituræ libertates, incauta colloquia, gestus leviores, modestiæ neglectus, crebra munuscula & quædam hilaritudo, quibus paulatim deponitur pudor & tota demum exuitur verecundia. Crescunt hæc per intervalla & qui rubore suffusus ad sola mulierum vestigia horrescebat, jam vultu constanti lascivientes oculos, nudatumque pectus intuetur & blando intus operante veneno prius dam-

na patitur, quàm periculum senserit. Sic paulatim rationis oculus caligare incipit, postea obcæcatur. Sic anima cælo nata affigitur humi, immemor Dei, immemor sui; donec flamma concupiscentiæ semper duraturo incendio absorbeatur. O miseri, quorum fœdæ & momentaneæ voluptates tam luctuoso exitu terminantur! omnes puto Sardonicis herbis saturos esse, moriuntur & rident.

5. Quid quæris stultus homo, inops proprii consilii, alieni desertor? Voluptates? Deus Cælo æternas reposuit. Vis hujus sæculi fallaces & excludi æternis? Ubi ratio, ubi prudentia? Cælum intueri & omnes ejus beatissimos cives. Olim panem cum cinere, potum cum fletu miscabant. Vidisses eos in mundo angustis undique oppressos, sordibus obscuratos, semper lacrymis madidos, semper vigiles in oratione, extra omnem mundi lætitiā positos. Viam sibi ad cælum equuleis, gladiis & crucibus fecerunt. Respice infernum & desperatam damnatorum turbam ignibus, tenebrisque perpetuis sepultam. Hi falsa mundi gaudia, carnisque delicias & luxum olim amplexi, nunc serò cognoscunt quantum sibi nocuerint voluptates. Hæc sedulò contemplare & si credis, exhorresce. Momentaneum est quod delectat, æternum quod cruciat.

6. Quod si etiam in hac vita placet voluptas, cur non magis solida, vera, impolluta, immutabilis, quæ ex animo benè composito venit, ut de tuo te ipsum oblectes? Carnis voluptas mollis est, caduca, fucata, semper mero & unguento madens & timens publicari. Ejus statio fornice, popinæ & loca censorem metuentia. Si foris nitet, introrsus misera est. Cum incipit, tum extinguitur & in ipso sui usu perit. Voluptas verò animi tranquilla, excelsa, invicta, semper secunda & stabilis nec satietatem habet; nec pœnitentiam. Nullus eam pudor comitatur, nullus sequitur mœror, nec suum unquam possessorem destituit. Hæc si frui desideras, omnes carnis illecebræ vincendæ sunt. Vera enim voluptas est omnem contemnere voluptatem.

CAP. VI. De Avaritia. Malitia ejus perstringitur. Collatio pauperis & divitis. Opum fallacia & vanitas.

1. **H**Æc est Avaritiæ pessima fraus, quam prænoscere debes, ne decipiaris: occultat se, nec ullum reperies qui se avarum confiteatur. Ille divitias congregat, ut sibi & liberis prospiciat: hic ut pauperum indigentia consulat: alius ut redimat piis operibus peccata sua. Sed congestum atrum nemo istorum erogat; imò nova semper quaeruntur, quæ addantur acervo & dum quaerendo teritur tempus, elabitur vita, cui opes quaerebantur. Ut ægrorum sitim aqua non sedat, quam sitibundus placido amne fluentem videt & agitat manu; nisi os admoveat & gelidos hauriat latices: Ita Avarus nullâ re satiari potest, quia menti ejus, in qua residet Avaritia, thesauri & pecuniæ non possunt illabi. Animam Deo capacem solus Deus implere potest.

2. Congeratur in te, Avare, quicquid omnes locupletes possederunt, ultra Salomonis opulentiam fortuna te provehat: terram marmoribus, auro parietes, gemmis laquearia abscondas. Non tantum habere tibi liceat, sed calcare divitias. Accedant statuæ & picturæ & quicquid ars luxui serviens elaboravit: majora cupere ab his discas. Naturalia desideria finem habent, ex falsa opinione nascentia infinita sunt. Quid refert quantum tibi in arca, quantum in horreis lateat, si non computas acquisita, sed acquirenda? Toto eget mundo, cujus non explet mundus cupiditatem. Atque utinam considerares, quanta secum mala divitiæ afferant, quanta auferant bona: Invenires procul dubio quàm vera sit Apostoli sententia, *Radix omnium malorum est cupiditas*. Inde germinant fraudes, inde confurgunt bella hinc perjuria, hinc proditiones oriuntur. Tolle avaritiam & non est discordia: desinat avaritia & cessat ambitio. Hæc terram latronibus complet, mare pyratis, urbes tumultibus, domos insidiis, forum injustitiâ. Quædam nimirum societas, penè etiam nominis, est vitii & divitiis.

3. Confer, si placet inter se pauperem & divitem: cerne vultum utriusque. Hic plenus sollicitudinum tetricâ facie tristitiam animi prodit: ille serenâ fronte sincerum mentis gaudium ostendit: Hujus inter ærumnas cor exedentes bracteata felicitas est; illius mens mœroris vacua internæ pacis jucunditate perfruitur. Hic quærendi cupiditate anxius, amittendi metu miserrimus, ad omnes fortunæ injurias expositus, quò plus habet plus cupit. Ille in paupertate dirissimus optat quod satis est, nihil timens quia nihil habet quod sibi adhæreat, quod sibi eripi possit. Quàm lætos dies ducit pauper, quàm placidas noctes! Dives autem æger animi morbum suum, quocunque pergit, secum trahit spinis undique circumseptus. Sed lethalis est sopor, qui non sentit aculeos.

4. Audi miser, cujus inexplibilis avaritia est. Omnibus licet locis recta tua resplendeant: licet immensos pecuniarum acervos possideas: quamvis ultra mare latifundia tua extendantur: veniet tamen, veniet dies ab æterno statuta, quâ hæc omnia simul cum vita amaro & invito animo deferres. Abibunt, peribunt hæc omnia, propter quæ pereundum tibi erit. Tunc demùm intelliges quàm contemnenda mireris, simillimus pueris, quibus omne ludicrum in pretio est. Illos reperti in littore calculi leves, & aliquid varietatis habentes delectant: tu circa auri glebas, splendorosque lapillos insanis carius ineptus. Non dico ut divitias non habeas, si te Deus divitem fecit, sed ut habeas nulli detractas, sine cujusquam injuria partas, sine sordidis quæstibus, sine sollicitudine & superflua cura. In domum illas, non in animum recipias, paratus his carere cum Deus voluerit. Ille verè locuples est, qui divitiis non eget. Ne expectes, ut fur vel casus eripiant tibi quæ possides, occupa tu eorum vices & aufer tibi ipsi animo circa exteriora indifferenti, quicquid alii auferre possunt. Tuus eris, si hæc tua non erunt.

5. Disce à te removere pompam & cultum victumque tuum non ad exempla compone, sed ut Christiani sua-

dent mores. Potest paupertas se in divitias convertere advocatâ frugalitate. Exiguum natura desiderat, non esurire, non sitire, non algere. Potes habitare sine marmorario fabro, potes vestiri sine commercio Serum. An non sitim extinguet poculum, nisi gemmeum aut crystallinum sit, quo simul bibas & timeas? Gladius non scindit panem, nisi ebur & margaritæ in capulo niteant? Pelvis fictilis non excipiet manuum sordes? Nec lumen lucerna ministrabit, nisi sit aurificis opus? Auro servit, qui se auro ornari putat. Quàm utilius foret veras amare divitias, quæ hominem meliorem faciunt, quas nulla fortunæ iniquitas, nec ipsa mors auferre potest? Quid pauperiem times integrum Regnum ferens in corde? Regnum Dei intra te est. Absit ut aliud bonum quæras. Quære bonum tuum: *Nemo bonus nisi solus Deus.* Hic tibi possessio & regnum sit, in quo sunt omnia bona, omnes thesauri. Cui Deus totum est, huic mundus nihil est.

6. Quicquid nitidum, quicquid magnum in mundo apparet, inane est, fictitium est, nihil est. Quid miraris cum vides hominem auro & purpurâ indutum, & magnâ servorum catervâ stipatum? Pompa est. Ostenduntur hæc omnia, non possidentur: & dum placent, transeunt. Non capio hujus rei fidem à Lycæo, vel à Porticu, non à cruce Christi, non ab æterna Dei sapientia; sed ab ipso mundo, ab ipsis vanitatum mancipiis. Audi Amanum opibus, potentiâ, honoribus super omnes tunc mortales eximium. Convocat auditores & coacto cœtu omnia nihil esse pronunciat. *Nihil*, inquit, *me habere puto*, & causam adjecit: *Quamdiu videro Mardocheum sedentem ante fores Regias.* O ludibria! ô cæcitatem! Sæpe legi & audiavi omnia nihil esse collata cum bonis, quæ virtus parit, quæ nutrit æternitas: sed vehementiùs depressa sunt, coram nihil visa sunt nihil. Nihil igitur facis, si nihil spernis. Spernendum est aliquid quod in te sit, quod aliquid sit. Comprimenda cupiditas, ac veluti sub vinculis habenda, ut assuescas colere paupertatem & usu rerum res ipsas metiri. Facile autem contemnes omnia, si semper cogites te moriturum.

CAPUT VII. *De Ira. Character irati. Effectus, causa,
& remedia Ira.*

1. **I**Rascor iræ. Sola hæc ira iusta est adversus monstrum rabidum & execrabile, adversus affectum maximè implacidum & turbulentum, quid si semel invaserit hominem, vix in eo humanæ naturæ vestigia relinquit. Ira brevis insania est, sui impotens; armorum, sanguinis & suppliciorum avida; decoris oblita, necessitudinum immemor, in ipsa irruens tela ut alteri noceat; ruinis similima, quæ super id quod oppresserunt franguntur. Linq̃uit decor omnis iratos. Flagrant & micant oculi, tumescunt venæ, horrent capilli, quatiuntur labia, strident dentes, spumant ora, rabida vocis eruptio colla distendit. Non est ullius affectûs facies turbatior. Fœdatur vultus, contrahitur frons, nutat caput, vacillant pedes, agitantur manus, & totum corpus indecorâ jactatione huc illuc circumfertur. Adjice minaces gestus, complosas manus, pulsatam humum, percussum pectus, evulsos crines, scissa vestimenta & sanguinem ab innis præcordiis exæstantem. Qualem putas intra esse animum, cujus extra imago tam fœda est? Qualia Poëtæ inferni monstra finxere ignibus ardentia, succincta serpentibus, diroque mugitu perstreptentia: talis est irati habitus, turpis, cruentus, æstuans, crudelis & in ferinam rabiem degenerans. Cætera vitia licet abscondere & in abdito alere: ira se profert & in faciem exit, ac velut ignis omnia corripit: quantoque studiosius eam tegeré conaris eò ampliùs effervesceat. Modi nescius est, nec frænum patitur, quem ira possedit.

2. Reliqua item vitia certis quibusdam finibus coërcentur: iræ nihil intactum, nihil est inaccessible: cælum ipsum petimus iracundiâ. Hinc blasphemiar, hinc querimoniar adversus Deum; hinc de ejus providentia motæ ab impiis controversiæ. Nec his dumtaxat irascimur, à quibus nos læsos existimamus, sed futuræ etiam injuriæ co-

gitatione offendimur & qui facturus esse injuriam, falsâ plerumque imaginatione, creditur, jam fecit: adeo ingenioli in vitiis sumus. Sæpè nescimus quibus irascamur, irascimur tamen: & si alius desit, in quo impetus ille frangatur, contra nos ipsos excandescimus. Ut verò scias non ex sola injuria nasci hunc affectum, iræ etiam nostræ sentiunt rabiem, qui nec offendere nos possunt, nec contumeliâ afficere. Sic vestimenta sæpè scindimus, vasa projicimus, frangimus calamum, laceramus chartam, cum his uti ex animi sententia non valemus. Sic in furorem sæpè nos agit aut observatus calix, aut mensa negligentius posita, aut parùm agilis puer, aut tracti subsellii stridor & alia multa, quæ iram nostram nec meruerunt, nec sentiunt. Sic refractarius equus & contumax, sic canis oblatrans & perstrepenres aviculæ; sic importunus muscarum volatus, aut culicum morsus bilem concitant & impatientiæ nostræ pœnas luunt. Vide quàm demens sis. A rebus sensu carentibus & à brutis animantibus exigis pœnas, quibus par esset tuam potiùs insaniam castigare.

3. Quòd si libeat iræ damna & effectus intueri, nulla pestis humano generi pluris stetit. Videbis cædes & urbium clades & totarum exitia gentium. Videbis pestilentiam manu factam & magnam occisorum struem, fusi que sanguinis rivos flumina inficientes. Aspice nobilissimarum civitatum fundamenta vix notabilia, has ira dejecit. Aspice solitudines sine habitatore desertas, has ira exhausit. Aspice incendia domos concremantia, violatos fontes venenis, extinctas familias; hæc scelera ira patravit. Ferarum conventum dixeris non hominum, nisi quòd illæ inter se placidæ sunt, hi mutuâ laceratione se perimunt. Accedit huic vitio hæc pernicies, quòd hominem exuit similitudine Dei, cujus opera tranquilla sunt: mentem obcæcat ne verum videat, ne aliorum monitis obsequatur: omnes animæ facultates turbat & pervertit, eumque pessimè totum hominem afficiat, vix illi tamen

ulla tarpitudo inesse creditur, adeo vulgus gloriosum existimat irasci. Sed præstat ad remedia accedere, quibus hæc prava affectio, si non tolli omnino, rationis saltem imperio subjici & ad salutarem modum cogi possit.

4. Ante omnia optimum est primum iræ irritamentum protinus spernere & ipsis repugnare principiis: nam si cœperit ferre transversum, difficilis ad salutem recursus est. Faciet quantum volet, non quantum permiseris. Cum hostis portis se intulit, modum à captivo non accipit. Facilius enim est non admittere perniciofa, quam admissa moderari. Pars superior mundi & ordinatior, ac propinqua sideribus nec in nubem cogitur, nec in tempestatem impellitur, sed caret omni tumultu: inferiora sunt quæ fulminant. Ita animus sublimis, quietus semper & compositus, ac in statione tranquilla collocatus, intra se mala premit, quibus ira contrahitur & verbis suis minimum libertatis permittit: scit enim cum iratus fuerit, mala non tolli; sed fieri graviora. Sicut aves, dum viscum trepidantes excutunt, plumis omnibus illinunt: sic omnis indignatio in tormentum suum proficit. Plus nocet ira, quam injuria. Qui irascitur, se ab alio contemptum putat; verus autem aestimator sui non vindicat, quia non sentit. Ultio confessio doloris est. Non est magnus animus, qui repetit mordentem.

5. Auditâ voce maledicentis statim animadvertendum, non quid illum audire, sed quid te deceat loqui. Non tantum licere debet alienæ perversitati, ut serenitatem tuam obducatur. Deus, qui omnia potest, tot improbos homines suffert, tu ceteris deterior unum ferre non poteris? Ridiculum est te non corrigere malitiam tuam, quod potes; aliorum velle tollere, quod non potes. Si tot peccatorum reus es, quicquid pateris nihil est comparatione gehennæ, quam mereris. Quis es tu, cujus aures lædi nefas sit? Seipsum offendit, quia peccat, qui facit injuriam: tibi enim quid accidit? Id quod ab æterno decretum est pro tua salute. Audi quid dicat Deus. *Si dimiseritis, &*

ego dimittam vobis. Ad hoc tonitruum si non expergisceris, non dormis, sed mortuus es. Danda est alienis vitiis venia, ut tuis imperes.

6. Tollenda ex animo suspicio est fallacissimum iræ incitamentum. Ille me parùm humanè salutavit, ille inchoatum sermonem citò abruptit, illius vultus aversior visus est. Nec deerunt suspicioni argumenta & conjecturæ, cùm semper ad malum creduli simus. Major injuriæ pars constat vitio interpretanti. Quare simplicitas necessaria est & benigna rerum æstimatio. Age contra te absentis causam, sitque tibi hoc vitium suspectum, quod quæ inviti audimus, libenter credimus & antequam judicemus, irascimur. Dandum semper est tempus, veritatem dies aperit. De parvula summa judicaturus res tibi sine teste non probaretur, amicum verò condemnas, antequam audias? Rebus quæ referuntur statim fidem adhibere, imprudentis hominis est. Multi mentiuntur, ut decipiant; multi, quia decepti sunt. Qui aliquid clam dicit, penè non dicit. Quid iniquius, quam secretò credere, palam irasci? Denique non expedit omnia videre, omnia audire. Non accipit injuriam, qui nescit.

7. Cùm scis aliquem malè loqui de te, interroga conscientiam tuam, an ipse priùs de illo loquutus sis. Tum cogita de quàm multis loquaris. Faciet te moderatiorem respectus tui, si te ipsum consulueris. Nam cur alienæ luxuriæ non ignoscis, qui nihil tuæ negasti? cur mendacia persequeris, ipse perjurus? cur ipse perfidus, fidei acerrimus exactor es? cur tibi licentiam in alios permittis, in te non vis? Succurrat non tantùm quid patiaris, sed quid feceris. Quicquid in alio reprehendis, invenies in sinu tuo. Omnes mali sumus, communi vitio danda est venia. Et si nihil tale fecisti, at potes facere. *Qui stat, videat ne cadat.*

8. Quid novi sit, si inimicus nocet, amicus offendit, filius labitur, servus peccat? Hæc omnia ita consueta sunt, ut rosa verè, fructus æstare. Sicut properanti per fre-

quentia urbis loca alicubi labi necesse est, alicubi retineri, alicubi respergi: ita in hoc vitæ actu dissipato & vago multæ incidunt querelæ, multa impedimenta. Cur indignaris à viro malo injuriam passus? Quod suum erat fecit. Tu verò, si bonus es, boni viri munus exerce: cura ut illum bonum facias. Hoc autem non fit ultione, sed patientiâ & beneficiis: & si non bonum, saltem benevolum reddes: si neutrum, te procul dubio meliorem efficies. Ille detraxit de fama tua, graviter tibi infensus est. Quid hîc tu? Non credo. Si quid dixit, errore deceptus dixit, mente non malâ, zelo bono, prodesse voluit, aut certè læsus à me fuit. Non est injuria pati quod prior feceris. Verè illam culpam admisi, reus sum, æquum est justitiæ cedere. At gratis impugnor & sine culpa. Quid inde? Christum imitabor & dicam cum Propheta, *Obmutui & non aperui os meum, quoniam tu fecisti*. Aliena dicta aut facta tibi mala non erunt, etsi reverà mala sint; nisi malè eis utaris. Talia sunt, qualis usus eorum.

8. Quæ est causa offensionis? Opinio. Tolle damni opinionem & nihil nocebit tibi. Nulla res attingit, aut movet animum, aut ad ipsum intrat: solus ipse se ipsum movet & quale tulerit judicium, talia fiunt ea quæ accidunt. Nihil te lædet, nisi tu te ipsum læseris. At malus est, inquis, qui me persequitur. Expecta, dabit alteri pœnas, quas debet tibi & jam sibi dedit, quia peccavit. At ratione præditus est? quare non emendat se? Et tu qui ratione præditus es, cur non corrigis impatientiam tuam? cur non vincis in bono malum? Aliena vitia in oculis habes, à tergo tua sunt. Sed age quisquis es, cui dulce videtur ulcisci, datur tibi optatæ ultionis facultas, cum hac tamen justissima lege, ut à majori incipias. Ordo injuriæ præscribat ultionem. Graviorem omnium hostem iram tuam habes, hæc plus te offendit: ab ista auspicare vindictam. Non sunt quærendi in platea adversarii, dum infensor domi latet. Plato iratus in servum, manum quam percussurus sustulerat, suspendit dicens, Cæderem, nisi

irascere. Prius voluit iracundiam flagellare, quàm servum; digniorem flagris existimans dominum irascentem, quàm servum negligentem. Quò quisque honestior est, eò fortius iram comprimit.

10. Iudices & qui præsunt populis iram interdum ostendere debent, ac etiam exhibere; ita tamen ut rationem non præveniat, sed quasi ancilla subsequatur. Corrigendus est qui peccat & castigandus, sed sine ira. Si vir bonus irasci turpiter factis debet, omnis illi per iracundiam vita transibit. Quod enim momentum erit, quo non videat improbanda? Deficiet, si toties à se iram, quoties causa poscet, exegerit. Placidus itaque & æquus errantibus, talem effectum erga illos habebit, qualem medicus erga phreneticos. Sicut non commoveris ob algores & fervores, qui à tempestatibus suas vices obeuntibus inducuntur: ita nec irasci debes propter injurias, quas improbi homines pro sua natura inferre solent. Ægri intemperantes sunt, in quibus nihil est sani. Satis acerba erga contumeliosum vindicta est, nullam petere ab eo vindictam. Ille lædit ut doleas, si tu non doles, ipse dolebit videns ereptam sibi contumeliæ voluptatem: adeò fructus injuriæ in sensu & indignatione patientis positus est. Convitia, si irascare, agnita videntur, sprete exolescunt. At turpe est, inquis, contemni, læsumque honorem non reparare. Imo turpe est timore contemni, non enim hoc timet nisi qui contemni dignus est. Non respicit sapiens quid homines turpe judicent: nihil illi turpe nisi peccatum. Contemnor, ait, ab aliquo? Ipse viderit. Ego curabo, ne quid contemptu dignum agam, aut loquar. Odit me aliquis? viderit. Ego omnibus ero placidus & benignus. Sic invicta patientia improborum malitiam superat & fatigat; Deumque imitatur, qui ignoscit, qui patientissimus est & scelera nostra suis beneficiis vincit. Majoris animi est non agnoscere injuriam, quàm ignoscere.

CAP. VIII. De Invidia & Acedia. Vtriusque
descriptio & curatio.

1. **I**Nvidia sui vindex prius in propria sævit viscera, quam in proximi bona. Alia vitia ultrix pœna à tergo sequitur, huic etiam præire solet. Invidus enim alienam felicitatem suum facit tormentum & de vicini pinguedine ipse marcescit. Simul peccat & plectitur, quem hæc pestis invasit. Cætera vitia certo alicui bono contraria sunt, hoc omnium bonorum inimicum est, omnium rerum naturam pervertit. Adversatur divinæ bonitati, cui proprium est omnia bona sua communicare: adversatur statui Beatorum, qui aliorum felicitate ut suâ potiuntur: adversatur Christianæ charitati, quæ de bonis etiam inimicorum lætatur: adversatur denique legi naturæ, quæ nos omnia bona nostra aliis etiam optare jubet. Sicut oculus eo morbo affectus, quem Ophthalmiam Medici vocant, splendidis omnibus offenditur: ita invidus aliorum virtute & claritate cruciatur. Invidia dicitur, quia alterius excellentiam nimis videt.

2. Invidet Sathan, sed hominibus, sociorum nemini: tu verò homo cum sis, hominibus invides, quod nec diabolus quidem facit. Hoc autem animi pusilli est & proprio iudicio se ad infima abjicientis: neque enim alteri invideres, nisi eum meliorem te & superiorem arbitrare-
ris. Vis invidiâ carere? Sperne hujus mundi fugacia bona & dilige æterna. Amor æternitatis mors invidiæ est. Non potest mortalia bona aliis invidere, qui sola sempiterna concupiscit. Quis unquam Princeps futuri invidit, aut sarcinatori artium suarum vilia servitia? Non se demittit ad hæc infima mens sublimioribus occupata. Nonne satis est propriis malis angere, quæ tam multa sunt, nisi & aliena bona te torqueant? Nunquam eris felix, si te cruciat felicior. An putas bona, quæ invides, alteri erepta ad te posse transferri? Habet proximus tuus divitias, floret scientiâ, supereminet dignitate. Hæc omnia

C. Bona Opusc. Spirit.

X

tua erunt, si ipsum amaveris. Plurimis abundat bonis, qui amat aliena.

3. Jungo Invidiæ Acediam, quia utraque tristitia est: illa de alieno bono, hæc de proprio. Utraque ad pusillos spectat; nam *Parvulum occidit Invidia*: & Acedia vitium est languentis animi, bonorumque spiritualium tædio laborantis, qui rei magnitudine ac difficultate deterritus nihil unquam homine dignum aggrediatur. *Vult & non vult piger*, semper varius & inconstans, sibi gravis, aliis molestus & continuo sui tædio pœnæ incubans suæ. Similis est trocho, qui in orbem quidem agitur, sed non progreditur; atque ita per flagri vim movetur, ut tamen semper insistat. Voluisse eum aliquid deprehendes, sed non fecisse. Omnis ejus operatio insipida & instar repentis aquæ vomitum provocans non hominibus tantum, sed & ipsi Deo. Frustrâ igitur salutem speras, nisi excusso torpore generosos assumes spiritus & acrioribus stimulis ad magna te cogas. Ut avis ad volatum, ita homo nascitur ad laborem; Et ut desint labores pro Deo assumpti, satis cuique pœnarum imponit mundus. Quantum ille laborat, ut divitias consequatur? Quantum ille patitur, ut ad optatam perveniat dignitatem? Magno vitia coluntur. Quod si fugacia bona tanto sudore mercaris, cur non parem adhibes diligentiam ad felicissimam æternitatem comparandam? Ah pudeat segnem esse in re tanti momenti. Brevissimus labor est, merces æterna. Nihil est tam arduum & tam difficile, quod mens humana Deo duce non vincat. Fortiter aude & difficultatum spectra disparebunt. Quicquid sibi animus imperavit, obtinuit. Age quod potes, omnia poteris. Adjuvat facientem Deus.

CAP. IX. *De Superbia, Ambitione & inani gloria. Icon
superbi. Dignitatum vanitas & pericula. Tumoris
mala & alexipharmaca.*

I. **S**uperbia, ambitio, & inanis gloria cognata sunt vitia, è quibus tanquam Oceano omnium malorum flumina oriuntur. Nam cum sibi pro fine propriam excellentiam proposuit homo, huc omnia dirigit, spreto Dei cultu, neglectâ hominum reverentiâ. Et si illi aditus ad gloriam non patet nisi per scelera: per scelera ad gloriam ibit; viamque sibi ad prætensum decus aperiet, per dolos & fraudes, proximique ruinam & cædem. Superbus Deo odibilis, humano generi intolerabilis, omnia studia & opera sua ad captandam hominum laudem inflectit. Se gradu potiori dignum putat, sibi que in illo maximè complacet. Majora viribus temerè aggreditur, omnibus negotiis se ultrò ingerit, se ipsum impudenter extollit, cæteros aspernatur. Callide simulat humilitatem, ut à se removeat ambitionis suspicionem. De gradu dejectus omnia querelis implet, suscitaturque rixas & odia. Erga inferiores ferum se & truculentum exhibet: erga superiores assentator est quovis mancipio timidior & obsequentior. Bona, si quæ habet, non Deo, ut par est, sed sibi arroganter attribuit. Affectat in omnibus videri, deque rebus altissimis, quas ignorat, quasi ex propria experientia subtiliter differit. Aliorum facta curiosè inquirat, temerè judicat, severè damnat: auget vitia, laudem imminuit. In sermone & incessu fastum quemdam præ se fert aliorumque contemptum. Odit correctionem, respuit consilia, monitis non acquiescit. Bona sibi opinatur adesse, quibus caret: & quæ habet multò majora sibi fingit, quàm sint. Ideò indignatur & ad pessima quæque flagitia se dejicit, si cæteris tanquam dignior non præferatur, si se & sua negligi suspicetur. Fluctuat cor ejus perpetuis motibus, quia cum honor quem cupit, in aliena sit potestate, necesse est illum turbidis affectibus conti-

nuò agitari. *Initium omnis peccati est superbia.*

2. Pone in statera, si sapis, & compara cum minima æternæ felicitatis particula quæcumque tibi optanda in hoc sæculo videntur, regna, imperia, orbem denique totum; excutiet illa suo pondere mundum universum cum pompis suis, tanquam folium, quod vento rapitur. Erige te ergò ad æterna & te dignum fac cælo, cui natus es. Excute superbas tuæ excellentiæ cogitationes & te veris bonis metire. Si te Cæsar adoptasset in filium, quis ferret supercilium tuum? Nunc autem Dei filius es, Christi sanguine redemptus: cur non cogitas originem tuam? cur te abjicis ad terrena tuo genere prorsus indigna? Ad Cæli & siderum dominatum te vocat Pater: ad possessionem semper duraturam. Hic ingentes sume animos, hanc promissione extollere, ab hoc Patre nobilitatem tuam jacta, ad ejus similitudinem mores tuos compone. Hæc est via, quæ ad veram gloriam perducit.

3. Quid sunt sceptræ? quid coronæ? Fulgidæ compedes & clara miseria, quæ si plenè hominibus nota esset nunquam de solio litigarent. Plura essent regna, quàm reges. Magna servitus est, magna fortuna. Isti, quos vulgus beatos censet, longè aliter de se sentiunt: nam gravior ipsis incumbit felicitas, quæ graves illos populo reddit. Tunc laudant otium lene & sui juris. Tunc odio est illis fulgor, quem priùs admirabantur. Tunc attoniti & tremantes de terrenorum vanitate philosophantur. Tunc mortem formidant & tremendum Dei judicium, ante cujus conspectum nihil proderit tanto studio quæsita dignitas, tot parta sudoribus & empta sanguine. Sic igitur vive, ut securum te inveniat illud tribunal. Qui nunc humiliatur, tunc exaltabitur.

4. Insanis, si te putas adeptâ dignitate securum & quietum fore. Quod olim licuit, jam non licebit: minor licentia in magnis est. Quò altior fueris, eò magis vitia tua apparebunt. Non latet qui in fastigio est. Si qua tibi olim tranquillitas fuit, jam periit. Nullum tibi secretum

liberum erit: nullum poteris diem ex arbitrio tuo dispo-
nere. Magni sunt ex alto casus. Frustra requiem ibi
quæris, ubi omnes periculum, & laborem, multi mise-
rum vitæ exitum invenerunt. Non capiunt securas dapes
regiæ mensæ. Auro & gemmis bibuntur toxica. Quot
Reges proprio sanguine solium purpurarunt? Lubrica in
summo statio est, pendula omnia & præcipitio proxima.
Tutius itur per plana. Quàm magnus admirantium &
plaudentium numerus, tam magnus invidentium est.
Quanti ibi insidiantium acervi & oppugnantium? Quàm
intuta omnia & suspecta? Non servis fides, non amicis,
non filio, non fratri. At humi jacentem domum non intrant
scelera. Securus vivit qui latet. Nullum timet, quem ne-
mo timet.

5. Si equum videres, aut canem inter cætera suæ spe-
ciei individua principatum assumere, numquid risum co-
hibere posses? Tu verò majori cachinno dignus es, si su-
per reliquos homines te extollis, quòd ditior aliis, seu
potentior sis. *Quid superbis terra, & cinis?* Nemo efferri
potest nisi ex proprio bono. Quod est autem tuum bonum,
si omnia à Deo accepisti? Nihil tuum nisi peccatum.
Quod si omnia accepisti, illi redde gloriam, qui tibi bo-
na sua largitus est. Numquid equus equo præfertur, quia
multum pabuli habet & multum hordei, quia frænum
aureum & gemmara ephippia? Nequaquam; sed qui
celerior est alium antecellit. Ita homo, ni stultus sit,
gloriam ex eo non quæret, quod est extra se: Sed melior
inquis, sum & nobilior cæteris. Si hoc dicis, omni ho-
nore indignus es, quia nemo dignè honoratur, nisi vir
bonus, qui honorem spernit & gloriam. Vera nobilitas
nescit extolli & ubi vitæ splendor est, ibi quoque mode-
stia reperitur. Maxima sublimium gloria est, quàm maxi-
me se submittere.

6. Cognosce conditionis tuæ imbecillitatem, metire
corpusculum tuum, multa reperies in te ob quæ deprimi
debeas, nihil quo possis extolli. Noli Geometras &

Philosophos spernere, omnis terra punctum est. Quàm miserè desipis, si regna in puncto statuis & dividis dominationes. In parvo nemo magnus. Hæc terra, quam tumido incessu premis, mox te premet: nec ampliùs ex ea possidebis, quàm frigidis & putrescentibus membris occupabis. I nunc & in hoc nihilo magna & immortalia ædifica. Hic furores tuos, hic elatam exerce insolentiam. Dilata hic cupiditates tuas, hic acies, hic bella molire. Cum multum insanieris, serò tandem cognosces quàm vana dignitatum nomina, quàm fallaces honorum tituli fuerint. Vitreum est quicquid hic lucet, dum splendet frangitur. Magnæ arbores diù crescunt, unâ horâ extirpantur.

7. Magnum superbiæ irritamentum præcidisti, si lateas. Nemo oculis suis lautus est, nec paucorum quidem & familiarium, sed apparatus vitiorum suorum pro modo turbæ spectantis expandit. Quis eam, quàm nulli ostenderet, induit purpuram? Quis posuit secretam in auro dapem? Quis sub umbra rusticæ arboris luxuriæ suæ pompam solus explicuit? Ambitio scenam desiderat, nec ullibi potentiùs vires suas exerit, quàm inter hominum laudes. Apis si mel fecit, equus si cucurrit, arbor si fructum protulit, nihil ultra quærunt: homo plausum desiderat, digitoque monstrari, & dici, Hic est. Sed si attentius consideraveris, qui sunt isti, à quibus optas laudari, nihil facilius quàm vulgi plausum contemnes. Homines vani & mutabiles sunt, quos sæpè dicis insanire, qui se omni horâ amentiae damnant & sua sæpè reprobant consilia. Brevis vita est & laudantis & ejus qui laudatur; sitque id in angulo terræ, quæ punctum est; ac ne ibi quidem omnes consentiunt, nec quispiam sibi ipsi. At magnum est laudari à posteritate. Ab his nimirum quos neque vidisti, nec unquam videbis. Cur non doles te non fuisse laudatum ab his, qui ætatem tuam antecesserunt? sed finge immortales eos fore, qui tui recordabuntur, tuique futuram immortalem memoriam: quid hoc tibi mor-

tuo proderit? quid prodest vivo? Sæpè laudaris ubi non es & cruciaris ubi es. Pretium cuiusque rei in ipsa est; nec melior fit, si laudetur; nec deterior si laude careat. An sol, si desint spectatores, de luce quidpiam amittit? An carebit dulcedine ficus, flos venustate, gemma nitore, nisi encomiis celebrentur? Magnum argumentum est animi ab altiori sede venientis laudes hominum aspernari & seipso contentum esse. Laudes perdis, si desideras: nam quid laudabile in te est? quanta est fragilitas tua, quanta miseria, quanta salutis tuæ incertitudo? Servus inutilis es, etsi omnia feceris, quæ præstare teneris. Quâ verò fronte audebis dicere te omnia fecisse quæ debes? Time igitur ne intus non sis quod foris diceris: & cave ne ea laudentur in te, ob quæ ipse displices tibi. Redde Deo: quæ ab ipso habes, esse, vivere, intelligere: nihil supererit tibi nisi peccatum. Nihil ergo cùm sis, de nihilo gloriari non potes. Incipies esse aliquid, cùm te nihil esse cognosces.

CAP. X. *De totius corporis, sensuumque exteriorum moderatione. Quantum corpori indulgendum. Castiganda oculorum licentia. Vestium luxus damnatur.*

I. **H**anc sanam & salubrem vitæ formam teneto, ut corpori tantum tribuas, quantum valetudini satis est. Durius tractandum, ne animo male pareat. Indulgendum illi non serviendum. Cibus famem sedet, potio sitim extinguat, vestis arceat frigus, domus munimentum sit adversus injurias temporum: ad alia, quæ inutilis labor veluti ad ornamentum adjecit, subsiste pavidus & time, his enim insidiæ adversus animam parantur. Omne honestum vile est ei, cui nimis carum est corpus, qui pro illo nimium timet. Major es, & ad majora genitus, quam ut sis vile mancipium corporis tui; quod equidem non aliter respicere debes, quam ut vinculum animi & libertatis. Vir probus & sapiens ejus curam habet, non tanquam propter ipsum vivat, sed quia sine illo non potest. Corpus

instrumentum est animæ. Quis autem artifex neglectâ arte in curandis instrumentis tempus terit? Hebetis ingenii est circa corporis ministeria occupari.

2. Quia per sensuum fenestras mors in animam ingreditur, stude illos à terrena vita ad cœlestem traducere, eosque sensum abducito à nimia operis quod exercent attentione, ne se avidius rerum terrenarum delectationibus immergant. Servire sensus debent, non imperare. Oculorum in primis castiganda licentia, nam cum celerrimè videant, rerumque plurimarum imagines ad phantasiam & indè ad mentem transmittant, gravium peccatorum semina in appetitu excitant, nisi firmâ custodiâ muniantur. Si exterioris oculi rectitudinem interioris puritas comiteatur, Dei vestigia ubique impressa reperies: & cum Deum in creaturis venerari didiceris, ex his suaviter attolles animum ad divinæ Majestatis contemplationem. Mulier compta elaborata luxuria est, nunquam in ea figas obtutum, quia peribis. Comœdias, choreas, torneamenta, theatrales ludos ne spectes; dissipant enim mentem & ludicris occupant curis, ut se ad cœlum erigere nequeat. Ubi errat oculus, errat affectus.

3. Auditus sensus est disciplinæ, per quem notio veritatis & sapientiæ quasi per januam mentem ingreditur. Sepi itaque aures providâ circumspectione, ne pro veritate mendacium, pro sapientia stultitia in penetralia cordis irrumpant. Claude illas oblocutionibus, claudesufurris, claudenugis & rumoribus, claudes otiosis narrationibus; omnique rei, quæ nihil ad animæ profectum confert. Sicut qui audivit symphoniam, fert secum in auribus modulationem illam & dulcedinem cantûs, etiam cum discessit; ita malus sermo, quamvis non statim officiat, semina tamen in animo relinquit, quæ diutius hærent & ex intervallo recurrunt. Deum intus loquentem eò frequentius audies, quò rarius homines audieris. Omnia odoramenta arte confecta effœminatorum sunt & malè audientium. Ideò rejecto omni odore, fac ut bonis mori-

bus suavissimam virtutum fragrantiam redoleas. Gustum verò castigabis abstinentiâ & sobrietate: Tactum ciliciis, verberibus, duriori strato, aliisque asperitatibus. Satius est corpus affligere & servare; quàm noxiis blanditiis & ipsum & animam perdere in æternum.

4. Cùm ex habitu cultuque corporis internus animi status palam fiat, ea procul à te sint quæ solent indicium esse animi pravi & perturbati. Qui olim sapientes inter Ethnicos dicebantur, nec digitum quidem sine ratione exerere viro probò permiserunt. Tantam à te rectitudinem non exigo, sed opto: idque edico, ut abstineas à risu, à scurrilitate, à dissoluti hominis licentia, à manuum gesticatione, à præproprio incessu. Ut nihil in te appareat, quod possit offendere intuentes; non sordes vestium, non frontis rugæ, non motus incompoti, non signa contemptûs, seu animi abalienati, non quicquid nauseam vel fastidium parit. Multa possunt honestè fieri, quæ non possunt honestè videri.

5. Homo nudus creatus est & non erubescerebat; non enim poterat rubore eum afficere nuditas ignorata. Postquam verò peccavit, abjectâ innocentiae chlamyde, quæ satis eum tegebat, externa vestis pudori velando necessaria fuit. Sed quod olim in pœnam irrogatum fuit, nunc in dignitatis prærogativam transivit. Queruntur vestimenta, non quæ tegant, sed quæ ornent, quæ alienis oculis ac libidini placeant. Index animi vestis est. Nimia ejus accuratio, totusque vultus de speculo & capsulo muliebris ingenii est. Pudebit cultûs exterioris, si cogitaveris quid eo tegatur. Qui habet intus ornamenta virtutum non quærit externa. Ostentari virtus sine fūco gaudet, quicquid addideris minus est illâ. Vanus hominum error est fulgere purpurâ, mente sordescere. Quidam se catenis onerant, sed quia aureæ sunt, infamiam servitutis non metuunt. Aliquos non ligat aurum sed figit, nam per vulnera infigitur auribus, è quibus sæpè patrimonia pendent, & quæ olim pœnarum nomina, nunc ambitionis sunt.

Non paucos videbis inter pectinem & speculum diu occupatos, qui magis solliciti de capitis sui decore sunt, quàm de salute. Ita prævaluerunt stultorum hominum depravata iudicia, ut se rebus ornari putent, quas calcare deberent. Sit igitur vestis tua artis expertus, non ad pompam, sed ad necessitatem, infra fastum, supra sordes & ad vitæ conditionem temperata. Auro te licet & margaritis exornes, sine Christi decore deformis es. Hic est decor qui semper manet, qui non carnem morituram, sed te ipsum intus exornat. Insana ambitio est finem tegere auro.

CAP. XI. *De Custodia lingue. Quanti momenti sit & quàm difficilis. Quid in sermone servandum, quid vitandum. Qualiter toleranda vitiosa aliorum lingua.*

1. **T** Anti momenti est custodire linguam, ut majori curâ servanda sit, quàm pupilla oculi, quia mors & vita in manibus lingue. Qui eam cohibere nequit urbi patenti absque murorum ambitu comparatur. Vix tamen domari potest sine speciali Dei auxilio. Domat homo leonem, domat taurum, domat tursum & non domat linguam suam. Innata est enim naturæ humanæ loquacitas, ut quod cupit & concipit statim proloqui gestiat. Tum lingua vicina est cerebro, os phantasie, ut quod illa cogitat, mox derivet ad os & in verba effluat. Docuit te natura quàm sit necessaria lingue custodia, cum duplex ei munimentum objecerit dentium & labiorum. Sicut autem odor unguenti pixidis ore non obstructo evanescit, ita patente oris januâ omnis animi vigor dissipatur. Malè sibi attendit, qui lingue jugiter non attendit.

2. In omni locutione cautus esto, illam comprimens immoderatam affectionem, quâ plerique impelluntur ad sententiam vix conceptam temerè effutiendam sine examine & delectu. Fuge duplicitatem & simulationem, sensusque animi absque involucro & ambiguitate purissime profer. Data est tibi à Deo loquendi facultas, ut eâ res sicuti sunt verè & candidè enuncies. Loquuturus ipse

te consule, an ullus in te exæstuet affectio immoderata, nec quicquam linguæ permittas, donec commotio cesset: alioquin plura effundes, quæ te postea dixisse pœnitebit. Facile filebis, si nulli perturbationum clamores in corde perstreant: si fuerit in anima solitudo & serenitas. Non potest esse alius sermoni, alius animo color. Si mens sana est, si temperans, si composita; sermo quoque ficcus ac sobrius erit. Eâ vitiatâ, hic quoque afflatur. Cujus notæ quisque sit, indicium oratio est.

3. Nullus sit sermo otiosus. Sicut eligis quo vescaris, sic elige quod loquaris. Cibus per os ingressurum examinas, cur non verbum egressurum, quod sæpè in domo tua graviores tragœdias excitat, quàm cibus in tuo stomacho? Assuesce plurimum tecum, minimum cum aliis loqui. Viros sapientes sæpè pœnituit locutos fuisse, nunquam vero tacuisse. Animalia quæ sapientiora censentur, parùm quoque vocalia sunt. Garrulitas vitium puerorum & mulierum est, quibus minus rationis inest. Nihil virtutis in eo est, è cuius ore non nisi vana & inutilia prodeunt. Si Deum amares, si tuæ salutis studiosus fores, omnia colloquia tua de Deo essent, de virtute & perfectione. Nescit amor mentiri, tegi non potest. Profunditur quisque in ea, quæ amat, quæ latent in mente frequentius ad linguam recurrunt. Idèd minùs libenter de rebus divinis loqueris, quia nondùm è fæce vitiorum emerfisti. Accedit exigua lectio & meditatio eorum quæ pertinent ad salutem, ut etiam loqui volentem materia deficiat. Ex abundantia cordis os loquitur.

4. Omnis ferè sermocinatio in congressu hominum de aliorum vita, moribus & studiis est. Tot quisque iudices habet, quot sunt capita in civitate. Vix ullus est, qui oculos domi habeat. Cæcutimus plerique in propriis vitiis discernendis, erga aliena acutissimi. Convitia in proximum plenis valvis admittimus, laudibus vix rimæ patent. Hoc vitium quò communius est, eo studiosius virandum. Satis tibi negotii cum vitiis tuis, ea carpe & emenda. Ar-

cana tua, siue aliorum quæ celare ex officio debes, nemini evulges. Plerosque contigit in perplexas incidisse quæstiones, quòd imprudenter quibus non oportuit secreta crediderint. Sive uni, siue pluribus dixeris, idem est. Facile sermo ab uno ad alterum effluit, ab hoc ad omnes. Oritur hæc facilitas ex hoc præcipuè, quòd cum plus iuste protrahitur sermo, sensim irrepit dulcedo quædam confabulationis, non aliter afficiens animum quàm ebrietas; quare nullum secretum tam abditum & sacrum est, quod non erumpat. Ille tibi arcana sua aperit, ut veluti pignore fidei accepto tua vicissim illi communices. Sed tu forsitan audita retices, ille obvio cuique refert: & cum omnes palam ignorent, clam sciunt. Linguas dices per omnium aures secreto volitare, donec tandem arcanum superfluit, & rumor fit. Quicquid mali sub cælo est aut lingua peperit, aut promovit. Idè verbis tuis stateram fac & frænum ori tuo; nihilque loquaris quod tacuisse melius sit. Laudabilior est verborum parsimonia, quàm pecuniæ. Qui nummos prodigit, dum sibi nocet, aliis prodest; verborum prodigus & sibi nocet & aliis. Ad divinitatem propius accedit, qui multa audire scit & pauca loqui.

5. Nihil linguæ inaccessum. Non sunt immunes à criminationibus Principes terræ, quos extra ferri metum potentia collocavit: non viri sanctitate conspicui, quos censuræ subduxit innocentia. Ipse Christus, cum inter homines degeret, linguæ flagellum non evasit. Ad horum exempla erige patientiam tuam. Stimulus quidam virtutis est obrectatio & frænum ne à recto tramite devies. Nullus capitalior vitiorum hostis, quàm censura. Cum quis perperam de te loquitur, doceris quid caveas. Vis venenatæ linguæ morsus evadere? contemne. Nul- lum vulnus habebis, si tacueris plus tribuens bonorum iudicio, quàm criminantis insolentiæ. Parùm refert quid alii de te sentiant. Est intus in anima testis certior & incorruptior. Conscientiam tuam interroga & illi crede. Quid turpius, quàm ab insipientium sermone pendere &

propriam existimationem in aliorum judiciis reponere? Quicquid alii de te dicant, te oportet bonum esse: haud aliter quàm si aurum vel smaragdus dicerent, quicquid alii dicant, me aurum esse, me smaragdum oportet & colorem meum servare. Si quis dulci ac limpidò fonti convitium faciat, an propterea cessabit puram aquam scaturire? Et si quis lutum injiciat, nonnè statim eluet ac dissipabit? Ita nec tu tranquillum animi statum turbare debes, etsi mali te lacerent & calumnientur. Exigua sui æstimatio est ad omnem rumorem commoveri. Pueri os parentum feriunt, matris crines turbavit infans, momordit ubera, laceravit genas & sputo asperxit: & nihil horum contumeliam dicimus, quia qui fecit contemnere minimè potest. Quem itaque animum habent parentes adversus pueros, eundem habe adversus eos, qui te calumniantur. Si te semel eo dimiseris, ut injuriâ movearis, eum qui fecit honorabis. Necessè est enim ut ab eo suspici gaudeas, à quo contemni molestè fers. Hoc autem est vitium animi contrahenris se & descendens. Infelix semper eris, si te putas posse contemni.

CAP. XII. *De sensibus internis. Vfus opinionum. Bonis cogitationibus mens imbuenda. De coërcendo appetitus sensitivo, ejusque pravis affectionibus. Variæ ad id præceptiones.*

I. IN hoc præcipuus sapientiæ cardo vertitur, ut nulla opinio menti tuæ inseratur, quæ vel naturæ vel rationi inconsequens sit. Quare omnibus rejectis adversus phantasiæ motus exerceri debes, sicut Dialectici adversus sophisticas captiones. Obiit filius. Non est hoc in nostra potestate, malum non est. Pater illum exheredavit. Et hoc, cum arbitrii nostri non sit, malum non est. At rem illam ægrè tulit. Hoc nostri arbitrii est, ideò malum fortiter tulit. Nostri arbitrii est & bonum. His si assueveris, proficies. Amicus in carcerem ductus est. Quid accidit? nihil, nisi quòd in carcerem ductus est. De suo autem

quisque addit, malè cum illo actum esse. Corrige opinionem & omnia tranquilla sunt. Sicut furiosum ligamus, ne cui noceat: ita coërcenda phantasia, ne falsis opinionibus obruat mentem. Hæc tanquam fera indomita propriis sese & quocunque libuerit per summam licentiam divagatur, garrula, fugax, quietis impatiens, novitate rerum lætissima, nec agnoscens moderationem. Huic igitur studio sedulam operam navare debes, ut eam teneas & alliges, ac in uno figas, ne cogitationes tuæ, animique decreta semper ex opinione suspensa sint. Quæcumque sunt extra animum tuum, nihil pertinent ad te.

2. Quicquid se tibi cogitandum offert examina diligenter, quo tecum ipse disserere possis, quæ sit ejus rei nudæ, & ab omnibus aliis separata natura, quæ proprietates, quis finis, quæ circumstantiæ, quæ utilitas: an ad te spectet, sitque in tua potestate, nec ne: alioquin nullum ei accessum præbeas, eique repugna, quantum potes. Deus intimè præsens occultissima cordis tui clarissimè perspicit, nihilque tam abditum est, quod oculis ejus pervium non sit. Vide, ne coram ipso ea volvas in mente, quæ coram honesto viro loqui erubesceres. Sint cogitationes tuæ placidæ, simplices, puræ, omnisque malitiæ expertes. Tales sint, ut subito interrogatus quid cogites, possis sine pudore palam facere quod intus latet in corde. Pudeat cogitare, quod pudet loqui. Malis cogitationibus aditum obstrues, si bonis semper occuperis.

3. Nihil æquè noxium animæ, nihil magis contrarium quam inferior, brutalis & sensitivus appetitus. Hic fons est omnium scelerum & imperfectionum; hic hostis quem semper timere, semper impugnare debes, donec rationis imperio, quantum in hac vita fieri potest, subiciatur. Nulla hinc requies, nullum otium datur. Sine fine & sine modo pugnandum, quia nec finem, nec modum adversarius habet. Latet hic intra te, imo tu ipse tibi hostis es, potentior quàm Xerxis exercitus. Custodi à te ipso animam tuam. Fortius est te invadere, quàm urbes;

tui potiri, quàm rerum. Non exigo ut pravas affectiones omninò conteras & ad nihilum redigas; sed ut eas regere discas. Satis præstiterit ratio, si eas compescat & moderetur. Iniqui fuere Stoici, qui omnes affectus tanquam malos infamarunt. Mala non est, nec supervacua supellex naturæ. Tollit omnem virtutem, qui omnes tollit affectiones. Nullæ sunt victoriæ, ubi nullum certamen.

4. Difficilis sanè hæc lucta est & prælium anceps: affectus enim nascuntur nobiscum & ratio multis post annis subsequitur, quando illi jam dominantur & voluntas sine repugnantia eis paret specie boni inaniter delusa: donec ratio successu temporis & experienciâ instauratis viribus suum agnoscat dominandi jus & affectum tyrannidi obistere incipiat: & primi quidem naturæ motus inemendabiles sunt; sed attendere tibi ipsi summa vigilantia debes & cum primum te perturbari animadvertis, tunc ratione quasi fræno eam commotionem coercere. Facilius est iniitiis resistere, quàm impetum gubernare. Brevis tempore ad magnam animi tranquillitatem pervenies, si casus omnes circumspexeris, antequam eveniant, ut te paratum hostis aggrediatur. Serò animus ad remedia post pericula instruitur. Tum pauca agere & loqui discere; nam si ex his, quæ plurima loqueris & facis, ea tollas quæ necessaria non sunt, pauciores senties animi perturbationes. Neque dicas, hoc parum est, hoc nihil refert. Maximum enim est, licet minimum videatur, quod est initium virtutis & perfectionis.

5. Homo vetus à peccatoris Adæ infecto semine trahens originem, si quasi quædam arbor consideretur, habet pro radice amorem sui, pro trunco propensionem ad malum, pro ramis perturbationes, pro foliis vitiosos habitus, pro fructibus opera, verba & cogitationes, quæ divinæ legi adversantur. Ne igitur rami pravarum affectionum in folia & fructus erumpant, pone securim ad radicem & pessimum tui ipsius amorem extirpa. Si hunc sustuleris, omnem inferioris appetitus vitiosam sobolem

unico ictu excidisti. Tolles autem & eradicabis, si te ipsum spreveris: si verè credideris te unum esse ex millibus, nullâ dote singulari præditum, omnique scientiâ & virtute destitutum: si displicere hominibus & ab illis sperni non metuas: si omni solatio & commodo libenter careas. Servabis te, si benè oderis: perdes, si malè amaveris.

CAP. XIII. *De Amore. Quæ sit ejus natura, quæ causæ, qui effectus. De ejusdem remediis. Addita quædam de Odio.*

1. **A**mor complacentia boni est, illa scilicet prima impressio, quâ afficitur appetitus, dum bonum cognitum ei placet. Hoc cohæret universus orbis, eoque subactio, qui primùm inter affectus locum tenet, facillè reliqua turba debellabitur. Bonus amor illuc tendit, unde sumpsit originem: ad bonum accedit, quia à summo bono procedit. Discute vitam tuam & in statera districti examinis appende cor tuum. Observa quis in eo prævaleat amor: id enim quod in lance dilectionis præponderat, hoc tibi Deus est, hoc idolum quod colis. Ideo præcepit Deus, ut eum toto corde diligeres, præoccupare cupiens tuæ mentis affectus, quia quod diligis ex toto corde, hoc tanquam Deum adoras.

2. Impellunt ad amandum, præter bonitatem & pulchritudinem, sympathia quædam & convenientia morum & animorum: modestia item exterior, industria, nobilitas, doctrina, ingenii perspicacia & alia ejusdem generis corporis & animi ornamenta. Ipse amor magnes amoris est, cui si accedant beneficia, jam cogitur dilectionem rependere, qui nolebat impendere: sunt & quædam naturaliter ad amandum provocantia; nam quibus spiritus lucidiores sunt, cor calidius, subtilior sanguis, quique sunt facili, ac mitinaturâ, ad amorem sunt procli vires.

3. Magna est amoris potentia, in rem amatam transformatur amantem. Quidam sui exitus amor est, quædam à se peregrinatio, quædam spontanea mors. A se ab est
omnis

omnis qui amat, nihil cogitat de se, nihil providet, nihil agit : & nisi ab amato suscipiatur, nullibi est. O quàm infeliciter amat, qui Deum non amat ! Non enim potest in amato esse, qui diligit terrena, quæ animam sariare nequeunt, cum sint finita, & vanitati ac morti subiecta. Qui verò Deum diligit in Deo est, & desinens vivere in se, in eo vivit, in quo omnia vivunt, qui est centrum nostrum, & incommutabile bonum. Amor humanus violentus, & amarus est; divinus semper humilis, & tranquillus : illum cruciat zelotypia, in hoc nulla rivalitas est : ille timet ne alius amet, hic optat ut omnes ament. Ergò si te amas, Deum ama : nam quod ames, prodest tibi, non illi. Homo mutari potest, & perire : Deum nunquam amittis, nisi dimittis :

4. Ut amor, quo socium fortè prosequeris, sincerus sit ; omnes ab eo humanas causas ingenii, jucunditatis, similitudinis remove, & illas dumtaxat quære, quæ in pietate & sanctitate consistunt. Pernicies virtutis est amor, quem Platicum vocant, quo à formæ corporalis aspectu animam erigi fingunt ad divinæ pulchritudinis considerationem. Formosæ faciei obtutus ad tangendi concupiscentiam excitat ; & quod per oculos exit, sive lumen sit, sive fluxus quidam, hominem colliquat & perdit. Melius est labi pedibus, quàm oculis. Sunt autem difficillima amoris remedia, quia castigatus magis premit ; & nisi obstes principiis, ita sensim irrepit, ut te priùs amare sentias, quàm instituas de amando consilium. Sed si omninò initiis repugnes, facilis curatio erit. Alijs quoque rebus occupanda mens, quæ curas ingerant, & memoriam rei amatæ dimoveant. Tum vitanda omnis admonitio dilecti corporis, quia nihil facilius recrudescit quàm amor, qui si semel te invaserit, adeò pertinaciter vexabit, ut non nisi lento remedio temporis, & absentiae submoveri queat, donec scilicet lassus expiret. Multos curavit pudor, dum se digito signari, vulgique fabulam fieri doluerunt ; & rei fœditatem plenam dedecore, plenam periculis, & pœnitentiæ obnoxiam considerarunt.

C. Bona Opusc. Spirit.

Y

Aliis profuit attentè disquirere mala, & incommoda rei amatae, quæ ejus decorem, & amabilitatem imminuerunt. Demum juvabit amorem ad Deum, ad virtutem, ad æterna præmia, ad ea nimirum, quæ verè amabilia sunt, convertere, ut bonus amor malum pellat amorem, & mens hominis generosa vilissimo terræ amore sordescere erubescat. Mali amores bonos mores inficiunt.

5. Omnia colligavit natura amatoriâ quâdam catenâ. Hæc cogit & copulat stellarum choreas in cælo, volucrum examina in aëre, armenta boum in pratis, greges pecudum in montibus, turmas ferarum in sylvis. Sacer autem hic nexus à solo rumpitur odio; ut enim amor ad unionem, ita odium ad divisionem & dissensionem tendit. Huic affectui facilè subjacent ignavi, timidi, & suspiciosi, qui undecunque damnum metuunt. Sunt & quidam homines ita nati, ut oderint omnes, qui tanquam diræ alites, tenebras quoque suas exosas habent. Si quis hujus notæ occurrerit tibi; non odio illum, sed miseratione prosequere. Sicut in palæstra caves à collusore placidè & sine ira: ita in omni vita ab eo sine odio declina, qui tibi contrarius est. Odium verò compesces excitando animum ad amorem per considerationem alicujus boni in eo quod odio habetur. Nullus in te odio locus erit, si omnia in bonum interpreteris. Tum applicandum est odium ad ea, quæ verè illud merentur, quæ sunt deformitas peccati, & æterna damnatio. Si ad alia ipsum vertis, non rem quam odisti, sed te ipsum lædis, & perdis. Nam si etiam inimicos juberis diligere, quem debes odisse? Abeundum est tibi extrarum municipium, ut invenias quem odisse liceat. Extrarum naturam malum est, in quod solum justè exerceri odium potest. Quod si hominem odisse debes neminem ita ut te? nemo enim tantum tibi nocuit, quantum tu ipse.

CAP. XIV. *De desiderio, & fuga. Quid desiderandum, quid fugiendum sit.*

1. **F**elix est qui subiectus est Deo, qui nihil impense desiderat, qui se rebus accommodat, quid dicit: Vult me Deus

incolumem esse, vult me agrotare? vult me divitem, vel pauperem? vult me hinc migrare, vel hinc morari? Ad utrumque paratus sum. Si semel dixeris, Quando illuc ibo? quando illud habebō; misereris. Nam si id concupiscis quod extra te est, perpetuā anxietate cruciaberis, & tanquam in orbiculari machina semper sequeris, nunquam assequeris. In tua potestate sunt opiniones, cogitationes, affectiones, & quælibet actiones tuæ: extra eam corpus, divitiæ, gloria, dignitates, & quicquid ipse non agis. Illa nec prohiberi ab aliquo, nec impediri possunt: hæc aliena sunt, & impedimentis obnoxia: quare ea omnino non appetes, vel ita saltem ut scias ab aliorum arbitrio pendere, & diu tecum esse non posse, quia sic exigit eorum conditio. Nulla res externa desiderabilis est, *Præterit enim figuræ huius mundi*. Etsi omnia votis respondeant, quicquid habueris dolens & invitus in morte relinques. Intro respice: intus est fons boni, semper scaturiens, si semper fodias.

2. In hoc uno posita fuit quorundam veterum Philosophorum sapientia, qui fortunæ imperio exempti inter ipsos corporis acerrimos cruciatus litem beatis mentibus de felicitate movebant. Nam cum terminos potestatis homini à Deo concessæ contemplarentur, sibi planè persuadebant nihil præter affectiones & cogitationes suas ad se pertinere. Ideoque tam absolutum in eas imperium huius meditationis usu acquirebant, atque ita animi motus regabant, ut non sine aliqua ratione se solos divites, solos potentes, solos felices jactarent. Assidua autem exercitatio necessaria est, ut res extra te positas tanquam nihil ad te spectantes spernere discas. Id si fueris assequutus, nunquam dolebis externa tibi deesse, sicut non doles, quod rex Tartarorum non sis, aut quod alis careas ad volandum. Quæ extra nos, nihil ad nos.

3. Hoc fræno coercenda sunt desideria, quibus si modum non imponas, nunquam explebitur inexplibilis animus, & quicquid illi congesseris, non erit finis cupiditatis, sed gradus, & irritatio. Nullus humor sufficit ei, cu-

jus viscera ardenti æstu laborant: non enim sitis illa, sed morbus est. Ita accidit illis, qui desideria sua non ad rationem revocant, cuius certi sunt fines, sed ad vitium & luxum, quorum immensum est, & incomprehensibile arbitrium. Nulla incommoda senties, nec quidpiam tibi deerit quod desideres, si te intra naturalem modum continebis: si modum excesseris, etiam in summis opibus pauper eris. Cupiditati nihil est satis, naturæ pauca sufficiunt.

4. Memento sic in vita versandum esse, ut in convivio. Si quæ epulæ circumferantur, & ad te pervenerint manu modeste extentâ partem accipito. Si te prætereant, qui fert, ne eum detine. Si nondum pervenerit, ne longè appetitum extendas, sed expecta donec accedat. Sic erga divitias, erga dignitates, & reliqua quæ extra sunt, si affectus fueris, dignus eris Sanctorum convivio, eaque animi serenitate fruere, quæ te omnibus casibus superiorem faciet. Quod si ea quæ oblata fuerint despexeris, & recusaveris; non solum conviva Sanctorum, sed consors eris felicitatis eorum, eamque incipies prægustare in terra, quâ illi in cœlo perfruuntur. Arbitrio tuo potes te beatum facere, si nihil desideres, quod extra te sit. Quis est beatus? qui habet quicquid vult. Habet autem quicquid vult, qui non vult nisi quod potest.

5. Multa fugimus, & abominamur tanquam noxia & adversa, quæ revera utilia sunt. Fit enim plerumque ut spiritui plurimum profint, quæ appetitui adversantur. Quæ nocent, docent. Mors, exilium, paupertas, ignominia, labor, ægrotudo, & cætera ejusdem generis, quæ in tua potestate non sunt, nec mala sunt, nec pertinent ad te. His itaque non fugam, non abominationem opponere debes, sed conceptæ de illis opinionis neglectum. Hæc omnia Socrates larvas appositè nuncupabat. Nam ut pueris larvæ incutiunt metum, cum nihil in illis præter externam speciem horribile sit: ita in rebus contingit, quas non ut sunt, sed ut apparent apprehendere soles. Mors

quid est? Larva. Vide quàm dulcis fuerit non solum sanctis, & eximiâ virtute præditis viris, sed Socrati, & aliis sapientibus Ethnicis. Quid igitur terribile est in morte? Opinio. Timor mortis est horribilis, non ipsa mors. Idem in aliis rebus, quas soles abominari, deprehendes. Corrige opinionem, & nihil invenies quod debeas abominari præter peccatum.

CAP. XV. *De Gaudio, & Tristitia. Qualiter vir bonus gaudere debeat. Non tristatur qui omnia prævidet. Varia doloris antidota.*

1. **I**Ta gaudere debes, ut in gaudio tuo modestia eluceat; neque animus ita dissolvatur, quin possis libere, si opus sit, à lætitia ad mœrorem transire. Christus Dominus optimus rerum æstimator non ridentes beatos vocat, sed eos qui lugent. Valdè enim dedecet Christianum hominem, qui se æterna sectari profitetur, inter tot pericula mentis & corporis, inter tot justissimas tristitiæ causas, stultorum more risu gestire, & de rebus perituris exultare. Fugit terrena voluptas, & quæ nos gaudia vocamus, sæpè initia tristitiæ sunt. Verum gaudium non nisi ex virtutum conscientia nascitur. Non potest gaudere nisi justus, fortis, & temperans. Ut nunquam desit animo tuo lætitia, fac ut tibi domi nascatur. Nascetur autem, si intra te ipsum fuerit. Cæteræ hilaritates leves sunt, non implent pectus; nec semper gaudet, qui ridet. Res severa est verum gaudium, oritur ex bona conscientia, & honestis consiliis, & rectis actionibus, ex contemptu voluptatum, & placido illibatæ viræ tenore. Hæc est vera virtutis lex, ut vere gaudeas, diu lugendum.

2. Tristitia malum præsens vel reipsâ, vel apprehensione cum quadam perturbatione & inquietudine execratur. Solemus autem ut plurimum non rebus, sed rerum opinionibus cruciari. Noli res indagate quales sint, non servitia, non agros, non nummos, non negotia: considera potiùs quæ tua de illis opinio sit. Quodd dede-

core afficiaris, quod spolieris pecuniâ, quod vapules arbitrii tui non est: at rectè de his sentire, non ea esse mala sed sæpè utilia, penes te est. Nunquam stolesis, si à præsentis molestia avulsam cogitationem illuc converteris, ubi vera sunt gaudia. Viro bono nihil accidit mali, non quia non sentiat, sed quia vincit. Respicit enim omnem adversitatem ut occasionem exercendi patientiam, ut instrumentum divinæ gratiæ, ut viam ad gloriam in æternum duraturam. Potest vir bonus miser dici, esse non potest.

3. Quicquid fieri potest, quasi futurum prospice. Sic omnium malorum impetum molles, quæ ad præparatos nihil afferunt novi; securis & omnia prospera expectantibus gravia eveniunt. Quid erit si rerum tuarum diuidium auferat casus? quid si omnia? quid si ruat domus, comburantur segetes, deserant amici? quid si fama periclitetur, & de gradu per calumniam dejiciaris? Morbus, captivitas, ruina, ignis, nihil horum sapienti repentinum est. Futuras secum commentatur misérias, & dolorem quem alii diu sustinendo, ipse diu meditando lenit. Cuivis accidere potest, quod alicui accidit. Quæ sunt divitiæ, quas non fames à tergo, & mendicitas sequantur? Quæ dignitas, quam non sordes comitentur & extrema contemptio? Quod regnum, cui non sit paratum excidium? Nonnè gladio carnificis regiam cervicem abscissam, idque jussu subditorum, inaudito exemplo hæc ætas vidit? Nec magnis ista intervallis divisa sunt: horæ momentum interest inter opes & egestatem, inter aulam & caulam, inter solium & securim. Scito ergò omnem conditionem versabilem esse, & quicquid in ullum incurrit, in te quoque incurrere posse. Adversam fortunam faciliè sustinet, qui semper expectat.

4. Non se exerit virtus, cùm secundo cursu vita procedit. Tunc apparet quanta sit, cùm quid possit patientia ostendit. *Spectaculum*, inquit Apostolus, *facti sumus Deo, Angelis & hominibus*. Ecce autem spectaculum dignum, ad

quod respiciat intentus operi suo Deus: Ecce par Deo dignum, vir fortis cum adversitate compositus, de seipso, & de omni calamitate triumphans. Tranquillum mare & ventus obsequens artem gubernatoris non ostendunt. *Qui non est tentatus, quid scit?* Dicit aliquis infelicem me, cui hoc acciderit. Imò felicem te: quia licuit tibi te experiri. Potuit enim tale quidpiam cuique accidere, sed non erat cuiusque similem casum sine dolore excipere. Ne itaque in sinistris eventibus te submiseris: contra potiùs fige stabilem gradum, & quicquid oneris supra cecidit, sustine. Nam primo impetu fracto nihil in his horribile esse videbis præter opinionem, Quæ à natura vim habent, eandem servant in omnibus: sed paupertatem, ignominiam, contumelias, & cætera, quæ mala vulgus nuncupat, multi patienter ferunt, multi nec sentiunt quidem: non ergò naturale est in his mœrore consumi, sed à perversa opinione procedit. Quid tibi ipsi mentiris? Levem omnem calamitatem ferendo facere potes. Levis est omnis dolor, si nihil ei opinio adjecerit. Noli mala tua facere tibi per impatientiam graviora. Tam miser quisque est, quam se ipse existimat.

5. Omnis ægritudo morâ tandem decrescit, & licet contumacissimum dolorem, tempus adimit, & enervat. Visne igitur diem opperiri, quo luctus te invito desinat; an ipse illi finem imponere? Cur non id consilio præripis, quod allatura est diuturnitas? Quamvis ipse custodias mœrorem tuum, custodienti tamen elabitur. Nulla enim res citiùs in odium venit, quàm tristitia; quæ dum recens est, consolatorem invenit, inveterata deridetur. Quòd si dolore calamitas vincitur; eat omnis inter luctus dies, noctem sine somno mœstitia consumat, ingerantur pectori manus, & sese omni sævitæ genere profecturus dolor exerceat. Sed si lacrymæ inutiles sunt, si nullo fletu adversitas mitigatur, discite te ipsum regere, & omni adversitati invictâ constantiâ obstitute. Turpis est navigii rector, cui gubernacula fluctus eripuit, qui fluctuan-

tem navim tempeſtati permittit. At ille vel in naufragio laudabandus, quem obruit mare clavum tenentem, & undis reluctantem.

CAP. XVI. *De Spe, & Desperatione. Quomodo utramque moderari oporteat.*

1. **S**pes vana, & mendax, & verè ſomnium vigilantis eſt, niſi in Deo collocetur, cujus ſolo nutu omnis difficultas vinci poteſt. Quid rei futuræ expectatione cruciaris, & in longinqua cogitationes extendis? Nihil ſperabis ſi nihil cupies, ſi omnia terrèna deſpicias. Nemo ſperat quæ contemnit. Licet te nunquam ſperata deſceperint, licet non ex difficili petatur quod ſperas, quamdiu te ſpes aliqua proritat, ſollicitus eris, & incertus tui, ac in ancipiti poſitus. Ut pedibus loca invia, & prærupta non petis; ita nec animo ea ſperanda quæ in tua poteſtate non ſunt. Omne miſeriæ momentum hoc eſt, deſuiſſe voluntati quod ſperavit.

2. Sæpè admonendus eſt animus, ut quæcunque extra te, & circa te ſunt, aſpiciat ut peritura, tenuique ſilpendentia. Quid obliſceris conditionis tuæ? Mortalis natus es; nihil tibi de hodierna die promittitur, nihil de hac hora. Inſtat à tergo mors: quicquid habes mutuò accepisti. Uſuſfructus tuus eſt, cujus tempora ſummus omnium arbiter temperat. Ad ejus nutum omnia ſine querela reddenda ſunt. Peſſimi eſt debitoris creditori convivium facere. Nihil eſt ergò ſub ſole quod debeas aut poſſis ſperare. Illa tantùm vera eſt ſpes, quæ de vero, & ſummo bono ritè concipitur.

3. Deſperationem cauſant inertia, abjectio animi, nimia difficultatum apprehenſio, vitioſa ſui diſſidentia, viriumque & indiſtriæ defectus. Vincitur excitando animum eorum exemplo qui etiam in gravioribus anguſtiis conſtituti omnia obſtantiâ generoſè ſuperarunt. Incipe, & propelle te ipſum, quia Deus facientes adjuvat, & quod arduum videbatur, facillimum fit, ſi falſa de illo

opinio deponatur. Quicquid accidit tibi, id omne ab æterno destinatum est. Illud autem aut ita evenit ut naturâ comparatus es ferre, aut secûs: si primum, ne despera, sed fer: sin aliter: nec tunc quidem desperandum; quicquid enim illud est, citò finem & ipsum habebit, & tibi imponet. Leve est, quod ferre potes; breve, quod non potes. Sed memineris in te situm esse multa facere tolerabilia, si ea ut utilia, & convenientia apprehenderis. Calamitas virtutis occasio est.

C A P. XVII. *De Timore. Quàm vanus sit & quâ ratione vincatur. Audacia vitanda. Quædam iterum de Ira.*

I. **M**agna pars mortalium, cum nec sit quicquam mali, nec pro certo futurum sit; æstuat tamen, & discurrit, sibi que infortunium vel fingit vel auget. Non tot reperit cruciatus humana crudelitas, quot patitur animus futuri anxius, qui sollicitus est ne bona præsentia amittat, aut mala imminencia eveniant. Multa mala quæ non essent, sunt quia timemus. Quid prodest tibi ante tempus cruciari, & inani providentiâ occurrere ærumnis tuis? An ideo oportet te jam miserum esse, quia quandoque futurus es? Stultum est dare se referentibus, nullisque apparentibus signis quæ malum prænuncient, falsis terreri imaginibus. Sæpè fallaci conjectura deceptus verbum dubiæ significationis detorques in pejus. Sæpè potentis offensam majorem putas, quàm revera sit; & cogitas, non quantum iratus sit ille, sed quantum liceat irato. Vani autem sunt hi metus, & ideo magis perturbant, quia vani sunt. Vera enim modum suum habent, quicquid ex incerto venit, conjecturæ & licentiæ paventis animi traditur. Parùm differt patiaris adversa, an expectes: nisi quod modus est dolendi, non est timendi. Doles quantum scis accidisse, times quantum potest accidere.

2. Si vis omnem timorem exuere, quicquid vereris ne eveniat, eventurum propone & illud malum tecum metire, metumque tuum taxa: intelliges profectò non re ip-

sâ sed opinione magna esse quod metuis. Num potest aliquid tibi durius accidere, quàm ut mittaris in exilium, ut ducaris in carcerem? Num quidpiam corpori ultrà timendum est, quàm ne uratur & pereat? Excute singula ista & redige ad verum timorem tuum; multos invenies, etiam infideles, qui hæc omnia contempserunt. Stephanus inter lapides pacato animo Deum precatur: Laurentius in flammis exultat & insultat tyranno: se ultrò projicit in succensum rogam Apollonia Virgo. Ridet ferreis malleis contusus in pila Anaxarchus: Socrates cicutæ poculum gaudens exhaurit & Critiæ propinat. Quid ignes metuis & turbam carnificum circa te frementium? sub ista pompa, quæ stultos territat, latet mors, quam tot pueri, tot puellæ læto animo amplexi sunt. Deme rebus tumultum, deme personam, redde singulis faciem suam: nihil in illis terribile esse videbis, præter ipsum timorem. Id nobis evenit grandioribus pueris, quod parvulis solet. Hi quos amant, quibus assueverunt, cum quibus ludunt; si personatos vident, expavescunt. Tu verò pueris deterior ad tantam ineptiam pervenisti, ut non solum dolore, sed doloris larvâ & panico terrore vexeris.

3. Abduc animum à privata causa ad communem. Dic mortale tibi & fragile corpusculum esse, multisque morbis, ac tandem morti obnoxium. Dic tibi ipsi: Jam pridem sciebam multa mihi adversa imminere. Quid nunc ergò timeo? Ægrotabo? Proderit ad animæ salutem corporis ægritudo. Ad paupertatem redigar? tutior mihi & tranquillior vita erit. Opes amittam? & cum illis curas multas, periculumque perpetuum. Ignominiâ afficiar? si justa, ejus causam execrabor: si injusta, meâ me conscientia consolabor. Repulsam speratæ rei patiar? Nec reges quidem omnia quæ cupiunt assequuntur. In exilium mittar? Sponte ibo, eritque peregrinatio. Cæcus fiam? Multis cupiditatibus via incidetur. Male de me loquentur homines? Facient quod mereor, quod solent. Moriar? Hæc conditione intravi, ut exirem. Sed peregre moriar?

Nulla terra est aliena non habenti hîc permanentem civitatem. Moriar ante diem? Nemo nisi amens queritur ante tempus absolvi vinculis & carcere relaxari. Mors, exilium, luctus non sunt supplicia metuenda, sed tributa nostræ mortalitatis. Stultum est ea timere, quæ vitare non potes.

4. Fuge audaciam, nihilque temerè ultra vires aggredere; nemo enim celerius opprimitur, quàm qui nimium de se præsumit. Exiguæ sunt vires nostræ sine Dei præsidio, à quo omnis sufficientia, omne robur emanat. Oritur audacia à propriæ virtutis nimia existimatione, à contemptu adversariorum, à præcipiti ingenio, rebusque gerendis minùs exercitato. Plus metuit, qui prudentior est; nam vires proprias metitur, solerter prospiciens quid valeant, quid ferre recusent. Audaces, cùm graviora quàm antè conceperant experti pericula fuerint effuso primo impetu subsidunt & torpent, serò agnoscentes quàm sint incertæ hominum providentiæ, quàm vanæ cogitationes. Initiû est futuræ calamitatis incauta securitas.

5. Nunquam tui dominabitur ira, si opinionem existimatè injuriæ tollas. Tu ipse dux flagitiorum tibi es & incensor criminum: tu mala omnia tibi struis. Quid causam tuarum perturbationum in alios derivas, si tu te impellis & præcipitas? Nemo læditur nisi à seipso. Quod dicunt pueris nutrices, si non plores, accipies; id tu rectiùs diceres animo tuo effervescenti: Noli irasci, noli urgere & clamare, rectiùs fiet quod volebas. Dies quosdam institue, quibus proponas in iram nunquam incidere quacumque ex causa: tum per unum vel duos menses eadem ratione experire, invenies successu temporis te adeò profecisse, ut ad risum te provocent, quæ priùs iratum è statu mentis dejiciebant. Placidi mores nemini eorum, cum quibus vivitur, ita sunt grati & jucundi, ut ei ipsi qui præditus illis est. Hoc boni habet pacatus animus, semper gaudet, semper triumphat.

CAP. XVIII. *De potentiis animæ rationalis. Continendus intellectus à curiositate. Cui potissimum scientiæ incumbendum. Quàm malum sit aliorum mores disquirere. Aliorum judicia spernenda. De voluntatis abnegatione.*

1. **D**Ata est tibi à Deo intelligendi facultas, ut ipsum agnosceres & cognoscendo amares; sed per peccatum duplici vulnere sauciata est, ignorantia & cecitate. Nam & in notione veritatis erras & quid sit faciendum, vel fugiendum plerumque ignoras. Quanta ergo diligentia vel urbs in grassantis pestilentiae metu, vel arx ab hostili exercitu obsessa custoditur, ne quis non plane cognitus intus obrepit: tanta est cura, multoque majori vigilandum, ne intellectus malae rei sibi à sensibus objectae aditum patefaciat. Rerum enim species sensus objiciunt, intellectus admittit & ad iudicium defert, hoc voluntati proponit. Sed sensus offerunt bona & mala, mentis est vel admittere, vel excludere.

2. In primis continendus est intellectus à curiositate. Cur per inania distrahis mentem solidae sapientiae & Deo natam? Res frugi sapientia est. Sicut qui gustat aconitum, ut qualitatem ejus scrutetur, prius perit, quam saporem sentiat: sic qui ea rimantur, quae ad se non spectant, prius seipsum pessumdant, quam cognoverint quod quaerebant. Scire quod non prodest, proximum est ignorantiae. Qui verè sapiens esse cupit, non opinioni discit, sed vitae: nec quaerit in scientia oblectamentum animi, sed remedium. Nosse gaudes stellarum vires? Inepties postquam sciveris, si ignores infirmitatem tuam. Vis ornatè & eleganter loqui? Satiùs est si discas tacere. Scire nova cupis? Quid magis novum, quam renovare te ipsum? Hoc dilce. Errores alienos libet confutare? Cur non corrigis tuos? Juvat percurrere historias & scire aliorum facta? Benè, si interim non ignores, quae à te sunt facienda. Placita litigantium concordare delectat? cur non & tuos affectus tumultuantes? Nisi quaereres supervacua,

facile invenires necessaria. Scientia autem necessaria illa est, quæ te bonum potiùs, quàm doctum facit.

3. Quid in iis quæstionibus te torques & maceras, quas subtiliùs sæpè est contempsisse, quam solvere? Cur pertinaci studio laboras, ut ea discas, quæ forent dediscenda si scires? sed, ut aliarum rerum, sic quoque literarum intemperantia nos vexat. Nullus librorum est finis. Instruuntur Bibliothecæ ad spectaculum potiùs & ornatum, quàm ad usum legentium. Vix librorum editorum indices totâ vitâ legere poteris, quamvis multos vixeris annos. Inter hos multi sunt noxii & perniciosi: multi indigni qui legantur, multi vani & imperiti, quos cum diù perlegeris, nihil scies. Plures quidem à limine salutare tibi permittitur, ne aliquid in ipsis latere iudices magni & secreti boni; sed paucis & cum delectu insistendum. Paucis ad bonam mentem libris & literis indigemus.

4. O inanes mortalium cogitationes! Impallescimus chartis & per innumeras artes ac scientias ingenium extendimus, quasi nobis per multa sæcula vivendum sit; vitæ verò sempiternæ curam negligimus, quæ non scientiis sed virtutibus comparatur. Quid prodest acta externorum Regum inquirere & quæ passi invicem, ausique sunt populi, magnis voluminibus describere? Quantò satius foret tua mala extinguere, quàm aliena posteris tradere. Docet te Geometria metiri latifundia; doceat potiùs quomodò quod tibi sufficiat metiaris. Numerare docet Arithmetica & avaritiæ commodare digitos: doceat potiùs ea spernere & læto animo amittere, quæ tantâ sollicitudine computantur. Monstrat Musica quomodò voces inter se consonent: ostendat potiùs quomodò secum mens concordet, nec disparem reddant sonum sensus & ratio. Monstrat qui sint modi hilares, qui flebiles: ostendat inter prospera non extolli, inter adversa non emittere flebilem vocem. Non damno harum rerum cognitionem; sed hæc & alia utiliter scies, postquam sciveris te ipsum &

novissima tua. Nihil scis, quamvis omnia scias, si te ipsum ignoras.

5. Infame vitium ac sordidissimum est aliena facta observare, mores disquirere & omnia temerè interpretari. Quis enim es tu, qui alienum judicas servum? *Domino suo stat, aut cadit.* Ipse est qui judicat omnes, qui omne sibi judicium reservavit. Quà audaciâ divinum tribunal præsumis in vadere? Attende tibi & latebras conscientiae tuæ perscrutare. Vide ibi mala quæ insunt, bona quæ defunt & noli oculos ad aliorum vitam convertere. Satis uberem malorum copiam in te reperies, quam acriori censurâ perstringas. Vix quidpiam justè fit, quod non possit pravum ingenium in malum detorquere. Ipsi Evangelii abutuntur hæretici: Christi actiones calumniabantur Hebræi. Ut corpora melancholica & mali humoris, quicquid cibi sumplerint in bilem vertunt: sic anima malè disposita quicquid videt, quicquid audit perperam interpretatur. Bona vel mala intentio sæpè res bonas vel malas fecit: hæc autem soli Deo nota est, qui scrutatur renes & corda. Quòd si factum alienum nullâ potest ratione defendi, quid ad te? Non erubescis fœdissima quæque quasi è latibulis educere ac publicè spectanda proferre: Cur non te ipsum observas, qui cæteris deterior es? In te exerce maledicentiam tuam, de te ipso tecum detrahe, accusa pravitatem tuam & te ipsum dijudica. Dei enim judicium evades, si tui judex severus fueris.

6. Ut ingeniosi in notandis aliorum factis plerique sumus, indè nobis prudentiæ famam perquirentes; ita facilè suspicamur alios de nobis malè sentire, vel loqui; nos illis odiosos esse & despiciatos. Hoc vitium ut repellas, temperanda primò cupiditas est, quâ hominibus placere, & magni ab illis æstimari desideras. Tum danda est opera, ut vel ipsam cogitationem abjicias sciendi quid alii de te sentiant, vel loquantur: cum præsertim sæpè contingat eos nec quidem de te cogitare, quos fingis perperam de te loqui, & te observare. Dic tibi cum Apo-

Prolo. Si hominibus placerem, Christi servus non essem. Dic ad alios, Mihi pro minimo est, ut à vobis judicer, aut ab humano die. Talis reverà es, qualis es apud Deum. Sensus & loquela hominum nihil adjicit bonitati tuæ, nihil detrahit de malitia. Melius est bonum esse, quàm videri.

7. Nihil tuæ voluntati contrarium eveniet, si eam penitus abnegaveris, & transfuderis in divinam. Sic mentis solidà pace, sic verà tranquillitate perfrueris. Vives ut voles, si quid velle debeas didiceris. Debes autem velle quod Deus vult. Hæc est unica vitæ hujus felicitas, velle ut quæ fiunt ita fiant, sicut vult Deus, non ut volumus ipsi. Ducit te Deus ad finem, ad quem ab æterno destinatus es, per suavia & aspera, per prospera & adversa. Obsequere divinæ providentiæ, & sequere alacriter: nam etsi repugnaveris, sequeris nihilominus, & impius eris. Ducit volentem Deus, nolentem trahit.

CAP. XXI. De Statu Proficientium. Variæ profectûs adjuncta. Temporis æstimatio & usus. Dei presentia necessaria.

1. **S**I bonus esse cupis, primùm credito te malum esse. Nunquam proficies, si proficiendi deposueris appetitum. Nolle proficere, deficere est. Persevera igitur ut cœpisti, & quantum potes propera, quò citiùs frui emendato animo & composito possis. Argumentum animi in melius translatus, est si vitia tuavides, quæ adhuc ignorabas. Sic ægris gratulari solemus, cùm se ægros esse senserunt. Noli facile tibi credere, sed excute te, & observa, tuique profectûs experimentum cape animi firmitate, & cupiditatum diminutione. In proficientium classe te esse existimabis, cùm in te ipsum maximam habueris potestatem. Inæstimabile bonum est se possidere, & unum esse. Vir probus semper idem, improbus semper alius est.

2. Potes, si vis, unà die ad culmen Sanctitatis pervenire, si toto corde aversus à creaturis ad Deum convertaris. An verò vitam intus cum Deo agas, ex his signis de-

prehendes. Si tibi displiceant res transitoriae, si placeat solitudo, si cures quod perfectius est, si opiniones & iudicia hominum spernas. Magnum verò adjumentum ad omnem virtutem præbebit tibi vitæ & passionis Christi assidua meditatio. Ipse est liber vitæ, in quo solo, veluti in divite ac instructissimâ bibliothecâ, reperies quicquid pertinet ad salutem, etsi omnes libri cum suis auctoribus interirent. Non tamen sufficit Christum scire & meditari, nisi etiam imiteris atque ita vivas, sicut ipse docuit verbo, & exemplo. Nisi ad regulam prava non corriges.

3. Præclare à quodam dictum est, eos qui proficere velint, ita vivere debere, ut perpetuo curentur. Multa enim sunt jugiter observanda, quæ ad arcem virtutis properanti moram injiciunt. Cum nimirum amore inordinato vel te ipsum, vel aliquam creaturam prosequeris: cum rebus externis ita afficeris, ut si eas auferri, vel amitti contingat, iniquo animo laturus sis: cum proprijs commodis nimium studes in cibo, potu, colloquijs, evagationibus: cum temporalibus te nimium immergis, tuoque iudicio ac voluntati pertinaciter adhæres: cum motus internos minime observas, Deumque intus loquentem per secretas inspirationes audire contemnis. Hæc sunt præcipua impedimenta te in via detinentia, quæ ut removeas sedulo vigilabis, & te operi viriliter accinges. Animet virtus quicquid agis, animet finis perfectissimus cum promptitudine & alacritate, animet pura intentio: atque ita operi insiste, ut prænotioni quam habes de ejusdem perfectione penitus adæquetur. Non consistit profectus in multitudine exercitiorum, sed in his quæ quotidie fiunt perfecte obeundis. Non enim in facto laus est, sed in modo, quo res fit.

4. Volant dies, festinat tempus, & quod præteritum est nemo tibi restituere potest. Non vivis, sed victurus es: semper enim vitæ tua spectat in crastinum. Sic elabitur tibi vitæ, dum vitæ instrumenta conquiris: & interim senectus venit, venit mors, in quam incidis imparatus. Sicut iter facientes,

cientes, quos mutua decipit confabulatio, se prius ad metam pervenisse, quàm appropinquasse cognoscunt: ira hoc vitæ iter assiduum, quod vigilans & dormiens eodem gradu peragis, tibi occupato & distracto non nisi in fine apparebit. Quid igitur cunctaris? quid cessas? Pretium temporis pone, utere eo celeriter: æstima hunc diem, imò hanc horam, ejus enim jactura irreparabilis est. Prædia tua à nemine pateris occupari: si exigua de finibus contentio sit, ad lites & ad arma discurre: vitam verò & tempus tibi eripi à quocumque permittis, ejus rei profusissimus, cujus solius avaritia honesta est. Computa ætatem tuam, revoca ad calculum præteritos annos quamvis centesimum excedas, videbis te pauciores habere quàm numeras. Quantum enim ex his diripuerunt somnus, gula, lites, amici, & otiosa discursatio? Adjice quod sine usu jacuit, quod nihil agenti, aliudque agenti elapsum est, te non sentiente quid perderes: intelliges quàm exiguum tibi de tuo relictum sit, & te immaturum mori fateberis. Sæpè quereris de transactis diebus, quos malè perdidisti: cur non eniteris sic præsens tempus transfigere, ut eo elapso dicere possis, non video quo pacto illud melius potuerim collocare; Singuli tantum dies, & hi per momenta præsentis sunt. Cur hodiernum perdis, quod tuum est, & futurum disponis, quod tuum non est? Maximum vivendi impedimentum est dilatio. Vive hodie, cras vivere serum est.

5. Deum semper in omni cogitatione, verbo, & opere, quocumque alio fine excluso, respice: & unicam ejus voluntatem sectare. Nunquam à recto tramite deviat, qui Deum sibi viæ ductorem proponit. Bono loco res tuæ erunt, si omnia quæcunque facis ad Dei gloriam dirigas, atque ita singula facies, ac si ipse spectet, qui videt omnia, omnia sustentat, omnibus providet. Ejus obtutum nunquam effugies: interest enim non verbis tantum & factis, sed intimis cogitationibus tuis: Cum fores obduxeris, & tenebras intus feceris, ne putes te solum esse:

C. Bona Opusc. Spirit.

Z

Tecum Deus est, qui secretum tuum facere sanctius debet, cui nihil clausum est. In ipso vivimus, movemur, & sumus. Coram illo comede & bibe, cum illo ambula, cum eo tracta negotia tua, ad ipsum erige vitam tuam. Fac te dignum in quem oculos figat, quem semper amabiliter spectet. Magna tibi necessitas indicta est probitatis, cum ante oculos agis iudicis cuncta cernentis. Sic vive, ac si nemo in mundo sit, præter te solum & Deum. Quicquid ejus providentia de te disposuerit, libens amplectere, sive prosperum illud fuerit, sive adversum. Deum quæris, hâc an illâ viâ ad ipsum pervenias, quid refert? Atque utinam aliquando pervenias.

C A P. X X. *De bono solitudinis. Fugienda malorum societas. Mundi vitia quot & quæ sint. Studium Proficientis acquisitio virtutum. Signa quædam obientæ virtutis.*

I Ngens argumentum est compositæ mentis, & à pravis affectionibus emundatæ, secum posse consistere. Sicut Deus se solo beatus in se semper moratur, ita ad Dei felicitatem proximè accedes, si tecum manere didiceris. Et quidem si volueris, nunquam eris solitarius, si nunquam à Christo separeris. Quod si loquendi te corripit cacoëthes, tecum loquere, sed cave ne cum malo homine loquaris. Vis autem scire, quid tecum colloqui possis. Id quod homines de aliis libentissimè faciunt: de te apud te malè loquere. Produca vitia tua, & castiga quicquid in te animadversione dignum repperis. Nunquam deerit aliquod vitium, cui curatio adhibenda sit. Absconde te in otio, sed & otium tuum absconde. Gloriari solitudine iners ambitio est. Corporali autem solitudini internam junge, ut grata tibi atque utilis sit. Subduc te vanis occupationibus, nec ab hominibus tantum, sed à rebus etiam secede, quæ ad te non spectant. Esto liber ab omni creaturâ, & à corde tuo earum imagines exclude. Abjice omnes caducarum rerum sollicitudines, omnes cogitationum ineptias, & in abdito cordis recessu tibi soli, & Deo at-

tende. In hoc mentis silentio, in hac rerum omnium oblivione & nuditate, vera cordis requies, vera tranquillitas sita est. Huc fuge, hinc abscondere, huc semper intende: ibi enim reperitur Deus, ubi omnes creaturæ deferuntur.

2. Si vis bonus esse, fuge malorum consortium. Nihil tam damnosum bonis moribus, quàm se populo committere. Nunquam mores, quos intulisti, referes. Animus tener & parùm tenax recti vitiorum impetum tam magno comitatu venientium ferre non potest. Facile transitur ad plures. Convictor delicatus paulatim enervat & emollit: vicinus dives cupiditatem irritat. Unico exemplo luxuriæ, seu avaritiæ perire potes. Trahunt in pravam parentes, trahunt focii, trahunt servi. Plena omnia periculis, plena sunt laqueis. Statim ac editi in lucem sumus, in omni continuo pravitate, & in summa opinionum perversitate versamur. Vix ullus in mundo est, qui non aliquod vitium aut commendet, aut imprimat, aut nescienti allinat. Continebis te aliquando inter domesticos lares, extra forum & commercium hominum: proh quàm suavi & optatâ fugâ! Omnia intus serena, omnia tranquilla, sine nube & vento. Accedit casu qui te evocet, sequeris. Coniungunt se alii, fit corona, venit ad turbam, peccatur multiplici excessu, & qui bonus exieras, pessimus egrederis. Vulnere autem animæ non deprehendis, nisi iterum solitarius. Recede ergò in te ipsum, quantum potes, ne suis erroribus mentem imbuat omnis undique ad vitia consentiens multitudo. Lætior est animus, qui in pauciora restringitur.

3. Crede te paulisper in celsi montis verticem subduci: speculare inde miserrimam mundi faciem. Hinc disces ipsum odisse, & ab eo in solitudinem elongari. Cernes itinera à latronibus claudi, maria à prædonibus obsideri, fremere undique bella, & humano cruore madescere campos, abruptoque fræno vitia ubique & scelera dominari. Videbis in occulto penetrabili ab impudicis ea fieri, quæ nec ipsis quidem possunt placere qui faciunt. Invenies

tam indigna, tam indecora, ut nemo dubitaturus sit eos insanire, si cum paucioribus insanirent: sed sanitatis patrocinium est insanientium turba. Inter leges ipsas delinquitur, nec tuta illic est innocentia, ubi defenditur. Perit innocens, absolvitur reus: minusque crimine, quam absolute peccatur. Nullus legum metus est, quod enim potest redimi, non timetur. Amaræ sunt obloquentium linguæ, subdola ora laudantium: inde sævit odium, hinc decipit mendax officium. Alius vino mader, alius torpet inertia. Illum insatiabilis avaritia tenet, hunc defatigat ex alienis judiciis suspensa semper ambitio. Respice forum multitudine refertum, tantundem istic vitiorum esse fateberis, quot hominum. Peccant omnes injuriis in proximum, in Deum contemptu, in res abusu: omnia in suum congregant iudicium, omnium rei. Et quomodo tutum servare vestigium, vel ad te recurrere poteris, inter tot vitia omni ex parte urgentia, quæ resurgere cupientem, & in altum attollere oculos premunt, & mergunt? Innoxium aliquem esse, ubi regnant nocentium agmina, difficile est: nam si te immutare non poterunt, saltem impediunt. Una est firma tranquillitas tot te malis excerpere, & in eam recedere stationem, è quâ possis mundi luem ab omni contagio liber intueri. Insuperabilis est animus, qui externa deseruit, & sibi soli vacans arce suâ se vendicat. Huic mundus carcer est, & solitudo paradus.

4. Vanum est ab hominibus secedere, nisi cogas animum intentum sibi esse & virtutum exercitatione solerter incumbere. Nullum homini bonum est, si desit virtus: nulla quies, nulla felicitas nisi ex virtute. Tria sunt, quæ sibi mutuo in Universo respondent. Inter omnia & super omnia Deus, inter sensibilia lux, inter animi perfectiones virtus. Deus est lux & virtus omnium: lux virtus mundi & imago Dei: virtus, lux animi, per quam filii Dei nominamur & sumus. Ad hanc purgato animo accedere debes, si ad optatum perfectionis culmen pervenire desideras. Virtus enim perfectio hominis est, instauratrix inno-

cientiæ, omni plena jucunditate. Est supplementum naturæ ad bonum supernaturale ex se ineptæ. Est facilitas boni operis, quâ rectè vivimus, quâ velut cæci illuminamur, quâ peccatis resistimus, quâ meritis cumulamur, quâ vitam æternam promeremur. In hoc studio necessarium tibi primò est cuiusque virtutis naturam & actus præscire, quia nemo amat quod ignorat. Tum ab actu & exercitatione nunquam cessandum: & si desint occasiones, milites imitari oportet, qui in media pace sine hoste decurrunt, fictisque velitationibus se ad vera certamina parant. Finge tibi ingentia quæque scelera objici, puta te contumeliis proscindi, omnia quæ possides à te violenter auferri & sic patientiam exerce, ac si res vera ageretur. Non trepidabis in ipsa re, si ante rem te ita exercueris. Magnos ad pugnam spiritus adfert miles, qui sanguinem sæpè fudit.

5. Virtutum habitus non nisi longâ exercitatione comparantur. An verò aliquam ex illis obtinueris ex his indiciiis dignosces. Si nimirum vitia virtuti opposita extincta sentias, aut magnâ ex parte compressa. Si pravarum affectionum motus sub fræno rationis legem pati, ac menti parere facilè compellas. Si actus virtutis absque difficultate, imò etiam cum delectatione exerceas. Si tepidorum dicta contemnas, plenaque spiritûs libertate ad ea præstanda te exeras, quæ displicent imperfectis. Si pravos actus, ad quos antea per habitum inclinabar, connaturali quodam fastidio abomineris. Si neque per somnium re aliquâ turpi delectari, aut quidpiam injustum approbare videaris. Si ea satagas imitari, quæ in aliis laudas & admiraris: atque ab illis abstineas, quæ reprehendis. Si nullam culpam exiguam putes, omnemque imperfectionem quantumvis minimam studiosè vites & observes. Si cum vides vel audis æquales tuos divitiis aut dignitatibus florere, nec inideas, nec perturberis. Si errores tuos ingenuè fatearis, cupiens ab omnibus corrigi & reprehendi. Si conscientiae testimonio contentus

bona opera in te ipso serves & abscondas : Rectè enim facti fecisse præmium est. Si studio denique virtutis sine intermissione incumbas : nam vera virtus nunquam torpet, sed semper in actu est.

CAP. XXI. *De virtutibus Theologicis. Fides operibus comprobanda. In solo Deo ponenda fiducia. Motiva Amoris erga Deum. Amor proximi beneficiis ostenditur. Hortatio ad eleemosynam.*

1. **B**Asis cæterarum virtutum & totius Christianæ vitæ fundamentum est fides, sine qua nemo potest placere Deo. Hæc est sapientia, quæ domuit orbem, cui firmiter adhærendum, omni disquisitione & curiositate rejectâ. Crede autem & operare, quia fides sine operibus mortua est. Sermo tuus & professio tua jactitant fidem : cave ne vita & mores prædicent infidelitatem. Credis Evangelium, cur non obedis Evangelio? Credis vitam æternam, cur brevissimum tempus interminabili præfers æternitati? Quid prodest credere vera & bona, si tu falsus es & mala operaris? Vix fieri potest, ut benè credat, qui malè vivit: ille enim verè credit, qui exercet operando quod credit.

2. Cùm certissimum sit Dei providentia omnia disponi & gubernari, aded ut nec passer de cælo, nec folium ex arbore cadat absque ejus nutu & voluntate; ipsi te totum trade excelsæ animo & ingenti fiducia, nihil dubitans quin opportunum ad res omnes auxilium sis habiturus. Scito omnia humana consilia atque præsidia fallacia & incerta esse, teque regi & agi absque ulla anxietate à Deo finas. Et si res accidant inopinatæ, quibus actionum tuarum & consiliorum tota series turbari & præcidi videatur, vel morbis, vel falsis criminationibus, aliisque casibus gravioribus, ne despondeas animum, sed spe divinâ munitus ejus te regimini subjice : nam per hos casus, per hæc discrimina ad illum finem te divina sapientia perducit, quem tibi ab æterno destinavit. Non sentit malum præ-

sens qui futura sperat bona. Tantum potest homo, tantum habet; quantum sperat & credit.

3. Charitas omnium virtutum forma & regina & Deum respicit & proximum. Et Deus quidem ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus super omnia amabilia diligendus est, purè propter se & suam infinitam bonitatem. Quod es, quod vivis, quod moveris, quod sentis, quod intelligis, Dei gratia est. Ipse te à servitute diaboli redimit: ipse animam tuam innumeris prærogativis nobilitavit: ipse tibi vitam æternam nullis præcedentibus meritis præparavit. Cælum, terra, aër, aqua & omnia quæ in eis sunt, magnis vocibus quotidie clamant, ut summo eum amore prosequaris, à quo propter te creata sunt. Cur per multa vagaris quærendo bona animæ tuæ? Ama unum bonum, quod est omne bonum. Quære simplex bonum, quod est summum bonum, quo nihil majus, nihil amabilius potest excogitari. Solus amor est, quo tuam Creatori vicem, quamvis non ex æquo rependere potes. Amor autem non est otiosus, non quærit quæ sua sunt, operatur magna, si est. Nulla amanti impervia difficultas. Verus amator mori potest, vinci non potest.

4. Natura omnis amorem indicit mortuum & sociabiles fecit: omnes enim homines magni corporis membra sumus, ad eandem fidem & gloriam vocati. Non amat Deum qui non diligit fratrem suum. Actus verò dilectionis erga Proximum, sunt beneficia omnibus conferre, omnibus prodesse, omnes obsequio & amore prævenire. Beneficia autem læto animo & prompto indigentibus conferes, nullâ intercedente morâ, nisi in accipientis verrecundia. Sufficiat ad remedium tristius quidpiam passis, quodeorum indigentiam scias. Molestum verbum & onerosum est, Rogo: si amici desiderium occupas & antecedis, antequam rogeris, multiplicas munus tuum. Non tulit gratis; qui cum rogasset, accepit. Si prævenire non potuisti, plura rogantis verba intercide, ne rogatus videaris: teque daturum ipsa festinatione approba,

Z iiij

etiam si non fuisses interpellatus. Tum bona verba bonis rebus adice, nec quidquam triste misceas beneficio, non mœstitiā, non tarditatem, non exprobrationem, non denique jactantiam. Res ipsa te silente loquetur & qui videt in abscondito, reddet tibi.

5. Inter actus Christianæ beneficentiæ præcipuum tenet locum eleemosyna, quâ fides probatur, redimuntur peccata, emitur cœlum. Cave ergo ne despicias pauperem, qui cum sibi egenus sit, te facere divitem potest. Peccatis tuis venundatus es, redime te pecuniâ tuâ: fac de instrumento avaritiæ subsidium misericordiæ. Histrio te ad risum provocans plenus à te recedit: Christus offerens regnum cœlorum nihil accipiet? Tributa Principi vel invitus solvis, etsi ex agris nihil perceperis; Christo Regi ex eo, quod superabundat, frustum panis denegabis? Cave ne parcens pecuniis tuis, reus sis sanguinis fratris tui. Si non pavisti, occidisti. Cogitas quàm bene alii post te vivant, non cogitas quàm male tu moriaris. Satiùs est deesse aliquid hæredibus tuis de patrimonio, quàm tibi de salute. Inspice rationes tuas. Vide quid in æterna patria, quid hîc possideas. Ex omnibus rebus tuis, id solum in morte reperiēs, quod per manus pauperum in cœlum præmisisti. Argue infidelitatem tuam. Invadere domum hostis potest, cœlum non potest.

CAP. XXII. *De Prudentia. Ejus necessitas, & difficultas. Officium viri prudentis.*

1. **U**T Architectis nullum opus rectè procedit sine linea, & libella, ita nec nobis sine prudentia. Hæc norma cæterarum virtutum est, recta ratio agendorum, oculus animæ, & ars vivendi. Non potest esse jucunda vita, à qua absit prudentia. Hanc artem difficillimam esse omnes fatentur. Sed & obscura est. Oritur ex eo difficultas, quòd intra considerationis suæ ambitum res omnes tam universas quam singulares complectatur. Ac deindè quod nullus sit certus status rerum humanarum,

quæ cum sint variæ semper & contingentes, atque à diversis pendeant circumstantiis? non est cuiusque ingeni certam in illis statuere normam, & quæ non rarò repugnantia sunt certo quodam temperamento conjungere, & miscere. Obscuritatem verò adfert caligo illa, quæ rerum gerendarum causæ involvuntur. Apparent quidem earum fastigia, sed latent fundamenta. Latet etiam divinum decretum de prospero vel infelici rerum eventu, unde fit ut paucorum sit ista virtus. Pauci possunt quid magis expediat in quovis negotio prævidere.

2. Prudentiam gignunt usus, & memoria. Res enim singulares quas illa regit, notæ homini fiunt per usum, & experientiam. Tutus eris si tuo & alieno credideris experimento, nec altiori rei te impones, in qua tibi tremendum, & unde cadendum sit. Ut verò omnia prudenter disponas, inspicere primùm debes teipsum, deindè negotia quæ aggredieris, tum eos quorum causâ, vel cum quibus agendum est. Et teipsum quidem accuratè æstimabis; ne plus quàm potes tibi posse videaris. Aliquis eloquentiæ fiducia prolapsus est, quidam patrimonio suo plus imperavit quàm ferre queat, alius infirmum corpus laborioso oppressit officio. Æstimanda sunt postea quæ aggredieris, & vires tuæ cum rebus agendis comparandæ. Opprimunt onera, quæ ferente majora sunt. His quoque admovenda manus, quorum finem aut facere, aut certè sperare possis. Hominum deindè delectus habendus est, an digni sint, quibus partem vitæ tuæ impendas: eorum mores examinandi, ne tibi noceas, dum aliis prodesse studes. Denique considerandum est, utrum natura tua rebus hujusmodi agendis idonea sit, & eo inclinandum quò te vis ingenii defert. Reluctante naturâ irritus labor est.

3. Vir prudens nihil aggreditur, quamdiu aliquâ perturbatione agitatur: non enim potest verum & honestum discernere concussa mens, & pravi affectionis præstigiis delusa. Multum item prudentiæ adversatur præcipitatio, quæ in graves ac inextricabiles casus plerisque induxit.

Quare prudens nil temere agit, propriumque iudicium alieno consilio subijcit. Timidæ sunt hominum cogitationes, incertæ providentiæ, rerum exitus dubii, fallaces experientiæ. Ibi salus, ubi multa consilia. Spectat quoque ad prudentem, rem denudare, & acutè introspicere sine fūco & integumentis, quæ decipere incautos solent. Seponē pecuniam, famam, dignitatem: intrūs rem ipsam scrutare: quære quid sit, non quid vocetur. Stultum est simulachris & umbris falli. Tum debes veluti ex specula quicquid evenire potest explorare, ne stultum illud quandoque dicendum sit, Non putaram. Ad id longa consultatio adhibenda, maturumque iudicium, & subtile examen, ne prava aliqua circumstantia actionem vitiet, ne prudentia degeneret in astutiam & calliditatem, & ne in tanta veri ac fucati boni vicinia vitium pro virtute amplectaris. Peractâ denique electione, omnem præcide moram, statimque exequere quod decrevisti. Nullus cunctationi locus est in bono consilio, quod non potest laudari, nisi peractum.

C A P. XXIII. *De Iustitia, & Religione. Actus utriusque. Quid sit Pœnitentia, & in quo consistat.*

Iustitia suprema virtus aliis nata non sibi, quicquid habet transfundit in proximos, nihil petens ex se nisi usum sui. Hæc homines à mutuis injuriis avertit, & mundum universum in pace constituit. Hæc tacita quædam naturæ conventio est, & vinculum societatis humanæ, nec quidquam sine illa laudabile esse potest. Vir justus neminem lædit, alienum non vendicat, omnibus prodest, benè de omnibus sentit & loquitur, dat unicuique quod suum est, non impedit alterius bonum. Si præsit, iusta præcipit, omnibus patet, propriisque utilitatibus subditorum commoda præfert: pœnis vitia coercet, præmia bonis largitur, & sic omnes continet in officio. Si subsit, servat concordiam, legibus paret, & iussis majorum, suorumque statu contentus officia & dignitates non appe-

tit, nec se rebus ingerit, quæ ad se non spectant. Gratis autem justitiam colit, quia justæ actionis nullum majus præmium existimat, quàm justum esse.

2. Religio moralium virtutum præstantissima Deum immediate respicit, ejusque cultum & honorem. Primus autem cultus est ipsum credere & cognoscere: deinde reddere illi majestatem suam, reddere bonitatem. Parum est nosse Deum, & quod Dæmones faciunt qui oderunt: amor insuper & cultus exigitur his ex rebus constans, quæ utinam tam benè implerentur, quàm sciuntur. Scis Deum illum esse, qui præsidet mundo, qui humani generis tutelam gerit, qui universa moderatur. Ipsum solum potentem, solum bonum, solum altissimum confiteris: ab eo tanquam à summo bono & tuo ultimo fine perpetuam beatitudinem expectas. Cur non igitur, ut par est, eum colis? cur non summam ei exhibes venerationem? cur vilissimam terræ glebulam ei præfers? Vana est religio tua, nisi factis comprobetur. Vis verè religiosus esse? Ambula coram Deo & esto perfectus. Satis eum colit, qui imitatur. Vera Religio te Deo religat, Deum tibi. Custodi eam illibatam à negligentia, ab erroribus, à peccatis. Stultitia magna est, fidem linguâ, moribus infidelitatem prædicare. Hujus notæ homines irrisit olim celeberrimus inter Ethnicos Philosophus dicens, Nihil gloriosius esse Christianis, cùm loquuntur: nihil miserabilius cùm operantur.

3. Divini juris læsi reparatrix est Pœnitentia, quæ ad peccati detestationem inclinat, cum efficaci voluntate Deo per illud offenso satisfaciendi. Hæc est enim pœnitentia præterita peccata detestari, expiare, nec amplius in ea consentire. Præterit quod delectat, restat quod arguit, quod torquet, quod damnat. Quid prodest transactam sceleratam abscondere? Nemo nocens se iudice absolvitur. Tribunal quoddam à natura in ipsa mente humana constitutum est, ubi unusquisque sui sceleris accusator est & testis & iudex. Hic coge animum & sensus

tuos quotidie adesse ad reddendam rationem. Dic apud te causam & quantum potes te ipsum coargue. Totum diem tecum scrutare : omnia dicta & facta tua , atque ipsasmet cogitationes remetire, nihil abscondens, nihil transiens. Si agnoscis iniquitatem tuam, ignoscit Deus : si fateris , mederis. Quid refert neminem scire vitium tuum, cum tu scias ? An utilius tibi existimas damnatum latere, quam palam absolvi ? Ubicumque lateas , conscientia tecum est, non potes eam effugere. Miserrimus es si hanc aspernaris.

4. In tria tempora vita dividitur, quod est, quod fuit & quod futurum est. Præsens momentaneum est, ante desinens quam veniat : futurum nondum est : at præteriti dies aderunt omnes cum iusseris & ad arbitrium tuum se inspicipientur. Ne timeas memoriam tuam, nec erubescas te in præteritum retorquere, erroresque tuos tibi exprobrare. Quò frequentius id feceris, eò citius emendaberis. Ipse de te vindictam sume, nec ea iterum admittas, quæ fecisse te plangis. Plerique liberati à naufragio exinde repudium & navi & mari dicunt, Deique beneficium periculi memoria honorant. Hanc bonam sollicitudinem in te esse cupio, ne iterum experiri velis quod semel timuisti. Grande periculum evasisti, ne te iterum discrimini exponas. Toties pepercit Deus, quoties deliquisti : cave ne idcirco deterior fias, quia Deus bonus est. Quid facturus sis cogitas aliquando, cur non potius quid feceris ? Nam consilium futuri ex præterito venit. Multi ad sapientiam pervenirent, nisi jam putarent se pervenisse. Nisi te quotidie emendes, quotidie deterior eris.

C A P. XXIV. *De Pietate, & Observantia. Obedientia commendatur, itemque Gratitude. Quomodo accipiendum, & reddendum sit beneficium.*

1. **N**ULLA vi verborum exprimi potest, quam laudabile opus sit posse hominem dicere; Parentibus meis cessi & parui semper : eorum imperio, sive æquum, sive

durum fuerit, obsequentem & submissum me præbui: bonum patriæ civem me semper exhibui: fratribus & consanguineis benè facere nunquam cessavi: omnes vincere beneficiis conatus sum. Hæc sunt nimirum Pietatis officia, quibus debitum tribuimus cultum, patriæ, parentibus, fratribus & aliis sanguine conjunctis. Quod verò pietas erga cognatos, id præstat observantia erga Prælatos, Principes, Præceptores & alios, qui aliquo modo nos antecedunt dignitate, sapientiâ, ætate, religione & sanctitate. Solemus enim coram illis assurgere, caput aperire, viâ decedere, equo aut vehiculo defilire, ad genua provolvi, manus aut vestes osculari, aliaque honoris signa pro more patriæ exhibere, Hæc autem omnia profuso ac reverenti animo præstabis, si præcesserit in intellectu magna sublimitatis illorum æstimatio. Nam hinc orietur in voluntate fuga quædam & metus, quo perculsus nimiam cum illis familiaritatem declinabis, atque ab eorum magnitudine in tuam quodammodo resilies parvitatē. Omnis potestas à Deo est. Quicquid præstiteris majoribus tuis, infra debitum honorem erit, si Deum in illis consideraveris.

2. Ut ex primi parentis inobedientia omnis calamitas exorta est, sic per obedientiam filii Dei ad felicitatem reducti sumus, si & nos obedientiam servaverimus. Obedientia rerum omnium perfectio est, earumque cum suo principio firmissima connexio. A Deo enim in Deum admirabili circulo cuncta deducit. Hanc Christus præ cæteris virtutibus commendavit, qui ne eam perderet, perdidit vitam. Hæc, melior dicitur esse quàm victimæ, quia per eam propria voluntas mactatur. Suscipiendum est autem superioris edictum velut emissâ divinitus vox, nullâ quæsitâ præcepti causâ vel motivo. Nescit judicare, qui perfectè didicit obedire. Moneat superior, jubeat lex, dicat quid me velit facere: non disco, non disputo, non excuso: sed simpliciter & velociter pareo, paratus ad omnia seu facilia seu ardua pari gaudio & promptitudine

exequenda. Unum est in quo refractarius & contumax esse potes, si quis nimirum à bono te retrahat & adversus Dei legem impellat. Cætera omnia constanter & sine murmure exequi debes.

3. Gratitude debitum respicit ob acceptum beneficium. Nihil autem magis præstandum, quam beneficii æstimatione, si non ex rei magnitudine, saltem ex animo & affectu donantis. Tum jugis benefacti memoria necessaria est, quæ semper animo hæreat. Gratiam referre nequit, nisi qui meminit: & qui meminit, jam refert. Hoc non exigit opes, non operam, non felicitatem, in promptu omnibus est. Ut desint vires, nunquam deerit voluntas, quâ rependere etiam Regibus potes. Cum ab aliquo accipis beneficium, hilaris accipe & gaudium profiteri, quod fit danti manifestum, ut muneris sui fructum capiat. Justa lætitiæ causa est lætum amicum videre, justior fecisse. Qui gratè beneficium accipit, qui libenter & benignè, primam ejus pensionem solvit. Nunquam voluit gratus esse, qui beneficium tam longè projecit, ut extra conspectum sit. Qui illud extollit, qui se negat gratiam referre posse, jam reddidit. Qui fastidiosè accipit & negligenter, parvi facere illud videtur. Qui vix indicat se, sensisse, vix labia deducit, ingrator est, quàm si taceret. Vir bonus dum accipit beneficium de reddendo statim cogitat. Quid enim tam contra officium quàm non reddere quod acceperis? Nec mensurâ pari, sed uberiori reddendum, sicut terra suscepta semina majori cumulo restituit. Cave tamen ne in gratiæ relatione nimium festines. Quidam, cum aliquod munusculum missum est illis, aliquid subindè intempestivè remittunt & se nihil debere testantur. Rejiciendi hoc genus est cum munus munere subito expungis.

CAP. XXV. De Veritate, ejusque usu. Simplicitas laudatur. Actus fidelitatis.

1. **I**N omni sermone, gestu & scriptura, aliisque signis externis veritas sit. Non decet Christianum hominem labium mendax. Muliebri vitium & plebeium est aliud pectore claudere, aliud ore proferre. Vir generosus res simpliciter enuntiat prout sunt, non exaggerat, non amplificat, non decipit, non simulat, verborumque ambages & involucra devitat. Simplicia verba veritas simplex amat. Vult nuda videri, quia innocens est. Qui verò mentitur aut fallit, rem duplici sermone obscurat, ut lateat. Odit lucem qui malè loquitur sicut qui malè agit. Cave itaque ne ut vestitum, sic sententiam habeas, aliam domesticam, aliam forensam: ne in fronte ostentatio sit, intus veritas occultetur. Ab hoc vitio abhorret ipsa natura. Pueros vide nondum ratione utentes. Mendacium inter prima probra obijciunt & quamvis levitate quādam assumant, tamen insitū iudicii rectitudine damnant. Quia in re Dei providentiam admirari oportet, quæ virtutes animo inserit, sine quibus vita & societas stare non possunt. Omnium autem perniciosissimum est mendacium vitæ. Nam si omnem sermonis falsitatem abominaris tanquam sublimi animo indignam, cur ipse mendacium esse, & vivere non formidas? Magna res est unum hominem agere.

2. Simplicitas parùm hominibus cognita virtus, tantæ est dignitatis ut eā Deus magnoperè delectetur: nam *cum simplicibus sermocinatio ejus*. Simplex enim ille & integerimus cum sit: simplices esse vult animas, quæ ad se conveniunt. Est autem simplex, qui in varia non abit: qui sine duplicitate & hypocrisi talem se exterius exhibet, qualis interiùs est: qui proprios defectus, cum fert occasio, candidè & sincerè fatetur, qui malitiā parvulus est & omnem politicam agendi rationem detestatur: qui non exclusâ prudentiæ circumspectione, fidem in omnibus

esse arbitratur, malum de nemine suspicatur: qui stultus apud homines videri non refugit, ut sit sapiens apud Deum: qui ab omni multiplicitate alienus simplici intentione Deo placendi cuncta operatur. Quid turbaris erga plurima infelix astutia? Unum est necessarium, ut ad eum pervenias, qui unus & simplicissimus est. Nunquam pertinges ad metam, si duplici graderis viâ.

3. Fidelitas inter maxima & præcipua humani generis bona colenda est: hæc enim sublatâ tollitur usus commerciorum, dissolvitur amicitia, fœdera dissociantur, universa Respublica perturbatur. Rara tamen & ista est, ac ferè mundo incognita virtus. Passim accusant humanam perfidiam tot ad contractus adhibiti testes, tot stipulationum firmamenta, tot interpositæ industriæ, quæ nihilominus vix sufficiunt, ut firma maneant pacta & conventiona. Adeò plerique sordidi sunt, ut sanctior sit illis quæstus quam fides. O turpem humano generi publicæ fraudis ac nequitie confessionem! Nemini credimus sine teste, sine sponsore: & tutius in tabulis, quàm in animi sacrario fidem custodiri arbitramur. Cæterum vir fidelis quodcunque opus promissum constanter exequitur, commissâ sibi secreta nemini pandit, datam fidem etiam hostibus servat, ipsamque regnis ac vitæ præfert. Tardè quidem promittit, quia celeri sponsioni celerem incumbere pœnitentiam novit: sed si semel spondit, non fallit, non violat, nisi fortè rerum status mutetur, aut peccandi periculum incidat. Neminem obligat promissio, quæ non potest sine scelere adimpleri.

C A P. XXVI. *De Amicitia. Quibus officiis sit colenda.
Præcepta quadam ad mutuam conversationem
pertinentia.*

1. **N**ihil magis ad humanam vitam necessarium, quàm amicitia, nihil commodius, nihil jucundius. Ea est mutua duorum benevolentia in virtute fundata & bonorum communicationi conjuncta. Quantum hoc bonum est,

est, ubi præparata sunt pectora, in quæ tutò secretum omne descendat: quorum conscientiam minùs quam tuam timeas, quorum sermo sollicitudinem leniat, sententia consilium expediat, hilaritas tristitiam dissipet, conspectus ipse delectet? Quid dulcius quàm hominem habere, cui confiteri non timeas si quid deliqueris, cuius vel solus occursum prosit tibi? Minuta quædam animalia cum mordent non sentiuntur, adeò tenuis est illis & fallens in periculum vis; tumor indicat morsum, idem tibi eveniet in boni amici conversatione, non deprehendes quemadmodum & quando tibi prosit, profuisse deprehendes. Vera autem esse amicitia nequit, nisi reciproci interveniat amor; sed amare principalius est, quàm amari: atque ideò benevolentia pro fundamento statuitur, redamatio connotatur. Vera item amicitia est, & Christi glutino copulata, quam non utilitas rei familiaris, non sola corporalis præsentia, non mendax obsequium, non fallax adulatio; sed timor Dei & divinarum studia literarum conciliant. Solida in malo amicitia esse non potest.

2. In eligendo amico magna cautio exhibenda, juxta illud quod vulgus ait: multos salis modios simul edendos esse, ut amicitiae munus expletum sit. Sunt autem quatuor in eo probanda cum quo inire amicitiam cupis. *Fides*, res difficillima, cujus sola ferè umbra in terris reperitur, ut te & tua ei tutò committas. *Intentio*, ut amicitia finem honestum habeat & res divina non transeat in turpitudinem. *Discretio*, ut scias quid præstandum illi, quid ab eo petendum. *Patientia*, ut paratus sit animus quæcunque adversa pro amico sustinere. Hæc cum in illo probaveris, explorare insuper debes, prioribus amicis quomodo usus sit: nam talem in te futurum sperabis, qualem cæteris se præbuit. Fidus, amicus vivus thesaurus est, magnâ servandus curâ, magno, si pereat, fletu lugendus. Beatus es si talem habes, qui te diligat, non tuas opes, non mensam, non ingenium: qui errantem corrigat, ca-

B. Bona Opusc. Spirit.

A a

dentem subleuet, currentem adhortetur. Similem illi non inuenies, quacunque cœli ambitus patet. Multi sunt, qui dicuntur amici, eorum qui verè sint paucissimi numerantur. Nemo alterum gratis amat. Qui se spectat, qui res externas sibi pro fine proposuit, verus amicus non est. Tandiu te diligit, quamdiu utilis ei fueris. Sublatâ mensâ deficiet; atque ut cœpit, sic desinet. Vera amicitia ibi maximè deest, ubi creditur abundare.

3. Sicut Medicus carissimum sibi ægròtatem curaturus nec ferro, nec igni parcat: ita erga amicum correctione indigentem te gerere debes, liberrimè, audacter, constanter, nihil negligendo, aut dissimulando. Damnable est obsequium, per quod vitia foveantur. Sit autem admonitio secreta, adsit ei omnis suauitas, careat omni verborum acerbitate. An aliquis tibi in amicitiam recipiendus sit, diu delibera; cùm placuerit fieri, toto illum pectore admitte: tam liberè cum eo loquere, quàm tecum. Ita quidem vivere debes, ut nihil tibi committas, nisi quod inimico committere possis: sed quia interueniunt quædam, quæ consuetudo fecit arcana, omnes curas cum amico, omnes cogitationes misce. Quidam quæ solis amicis committenda sunt, obuiis narrant & in qualibet aures quicquid urit exonerant: alii etiam carissimorum conscientiam reformidant & intra pectus omne secretum premunt, nec sibi quidem credituri, si fieri posset. Utrumque vitium est, & omnibus credere & nulli; sed alterum honestius, alterum tutius. Quod si cupis sine periculo cum omnibus loqui, id facilè assequeris, non occultando quæ feceris, sed nihil faciendo quod velis occultum esse.

4. Affinis amicitiae est affabilitas, quæ humanam conversationem moderatur, in qua seruanda modestia est, seruandum silentium. Multa decet audire virum probum, pauca loqui. Vitiosum est velle potiùs sciri, quàm scire; cognosci, quàm alios cognoscere; proprias merces inutiliter prodigere; quàm sibi alienas comparare. Assuescere

oportet eorum cum quibus vivis verbis & moribus incompositis : & quia multi multa loquuntur falsa, inepta, puerilia, nihilque ad rem pertinentia, hæc prudenter dissimulabis. Animi abjecti ac muliebris est, cum iis dumtaxat versari velle, qui cedant, applaudent & adulentur. De te rebusque tuis parcius loquere, tuæ sententiæ ne pertinaciter inhæreas & à verbis elatis abstine, quæ auctoritatem & magisterium sapiant. Cum quidpiam contra decorum occurrit tibi, in te regressus teipsum interroga, an & tu tali vitio labores : tum ex omnibus quæ audis & vides, aliquid semper ad tuum profectum excerpe. Bene tecum agitur, si ex alieno peccato tuum emendas.

5. Cum tibi aliquid occurrit insolitum, inopinatum & ab usu tuæ patriæ abhorrens, ne id continuo reprehendas : nam levis animi indicium est aliena mirari & redire & suo servire municipio. Res æstimandæ prout sunt, non ut videntur. Vulgus omnia æstimat ex novitate, artificio, raritate, difficultate, pompâ, rumore & extrinseco apparatu : sapiens intrinsecum rei pretium & honestatem respicit ; eaque omnia spernit, quæ plebs insana admiratur. Quicquid acciderit penes te est ut fructum ex eo capias. Noli te coarctare & limitare proventum tuum. Licet tibi personam obducere & actores fabulæ imitari. Illi dum flent, non dolent ; dum emunt, non possident ; jubent sine imperio, objurgantur sine vindicta, objurgant sine ira : agunt scilicet alienam vitam. Utinam & tu sic in aliorum societate te geras sine affectu & proprietate. Magnum theatrum mundus est, in quo tot histriones, quot homines sunt. Cura autem ut quantum fieri potest spectator sis, non actor fabulæ. Qui spectaculum sui in scena exhibent, laborant : qui spectant, rident & delectantur.

CAP. XXVII. *De Liberalitate. Quid sit & qualiter exercenda. Quomodo differat à Magnificencia.*

I. **N**on voco liberalem pecuniæ suæ iratum, qui nec dare scit, nec servare: qui non donat, sed projicit. Liberalis est, qui rectè dat & rationabiliter & pro modo facultatum quantum decet impendit, quando & quibus oportet, non suum sed alienum spectans emolumentum. Porro liberalitas virtus est beneficiorum erogatrix quæ circa pecuniarum largitionem & acceptionem versatur; sed largitio principaliter intenditur, quia præstantius est dare, quam accipere. Sufficit autem voluntas, cum tribuendi facultas deest: imò hæc maximè attenditur ut non solum prosis, sed velis prodesse. Nemo fluminibus aut mari gratias agit, quòd navigia patiantur: neque arboribus, quòd fructus ferant: nec vento, quòd secundus aspiret: nam licet hæc omnia beneficia sint, illis tamen deest benefaciendi voluntas. Quod verò alicui donandum est, pretium à celeritate sortitur. Sunt nonnulli, qui dum aliquid donant, gratiam omnem corrumpunt, avertendo vultum, obducendo frontem & in alterum diem differendo. Sic amicum dilatione lassant, torquent expectatione; cumque proprium sit libenter donantis citò dare, qui diù noluit, non ex animo largitus est. Properat omnis benignitas & jucundum est munus quod obviam venit.

2. Non potest quisquam beatè degere, qui se tantum intuetur, qui omnia ad utilitatem suam convertit: alteri vivas oportet, si tibi vivere optas. Quid tanquam tuo parcis? Procurator es. Omnia ista quæ ferreis claustris custodis, quæ ex alieno sanguine rapta tuo defendis, tua non sunt, Deposita apud te fuerunt & jam ad alium dominum spectant. Aut hostis illa, aut hostilis animi successor invader. Quæris quomodo facias tua? Donando. Quid est hoc, quo te divitem putas? Domuncula, pecunia, agellus: si donaveris proximo, beneficium erit, virtus

erit, quæ tecum in æternum manebit. Tunc pretiosa est pecunia, cum usu largiendi desinit possideri.

3. Quia tenui impensa fieri magna non possunt, ut mediocres sumptus liberalitas regit, ita splendidos & magnificentia. Hæ duæ virtutes cætera similes hoc discrepant, quod illa etiam in parvis, hæc non nisi in magnis & luculentis apparet. Cui res angusta domi est, liberalis esse potest: laudem verò magnificentia ille solus assequitur, cujus opulentia spectabilis est. Hæc propriè in operis admirabilitate conspicitur. Si quis enim magni pretii gemmam in usum rei divina largiatur, eximie potius liberalis quàm magnificus dicendus erit; sed si pretio gemmæ sacrarium, templum, aut aliud splendidum ac mirabile opus extruxerit, magnificus nuncupabitur. Operum verò nomine in quæ magni sumptus conferri possunt, ea intelliguntur, quæ pertinent ad cultum Dei, ad populi utilitatem, ad publicam hilaritatem & ad quædam hominis officia splendidè præstanda. In his decori ratio habenda est, respectu operantis & facultatum. Non est magnificus, qui plura quàm habeat profundit: (qui ære alieno se & suos gravat, ut magnificentia laudem consequatur. Verè liberalis & magnificus ille est, qui quod donat & expendit, detrahit sibi.

CAP. XXVIII. *De Fortitudine. Quæ sint ejus Officia.*
Mortem à viro forti contemnendam esse.

I. **M**olles sunt hominum animi debilisque natura, quam idcirco fortitudine armare oportet, ne periculis deterriti ab honestate recedamus. Duplex ejus officium est: unum, idque præcipuum, labores atque pericula sustinere: alterum eadem aggredi cum oportet. Vir fortis non se temerè malis ingerit, sed advenientia constanter fert: non appetit formidabilia, sed spernit: ibi extollitur, ubi cæteri deprimuntur: ibi stat, ubi alii jacent: non illum subigit dedecus, non repulsa, non exilium, non injuriæ: non eum carcer, non tormenta, non

A a iij

ipsa mors exterrent : omnem luctum , omnem ægritudinem , omnes molestias magnitudine suâ elidit : non se minis aut precibus à recto detorqueri permittit : non despondet animum , etsi plura benè cœptis obstant impedimenta : non cedit oneri , nec cum officio semel suscepto luctatur ; sed persistit , donec perficiat ; stat rectus sub quolibet pondere : nulla illum vis , nulla potentia , nullus terror minorem facit : periculis undique imminetibus non allidit virtutem nec abscondit. Quò tendat semper attendit , non quid patiatur.

2. Sicut secundo navigans vento variis se subsidiis munit , quibus tempestatem excipiat : sic utile erit tibi , donec prospera est fortuna , quærere præsidia , quibus adversam fortiter feras. Finge tibi jam advenisse quicquid sinistri contingere potest , orbitatem , naufragium , exilium , vulnera , tormenta , morbos , calumniam , contumeliam ; atque ita te compara , ac si jam in discrimine versareris , ut hoc quasi præludio excitatus dicere possis in omni eventu : Hæc jam animo percepi , jam prævidi & contempsi. Ab æterno constitutum est , quid gaudeas , quid fleas : & quamvis magnâ varietate singulorum vita distinguatur ; summa in unum venit. Accepimus peritura perituri. Quid indignaris ? quid quereris ? etsi omnia tua pereant , nihil perit de tuo. Satius est dare quod repetit Deus , quàm cogi ad solvendum. Virum sapientem etiam in tormentis beatum fore ipsemet Epicurus edocuit. In Phalaridis , inquit , tauro si fuerit , dicit : Quàm suave est hoc , quàm hoc non curo ! Magnum quidem effatum , sed nobis non incredibile , apud quos extant tot Martyrum exempla quorum in pœnis constantia , in flammis alacritas tanta fuit , ut nullo modo sentire tormenta viderentur. Volenti & Deum amanti omnes pœnæ deliciæ sunt.

3. Nullibi clarius fortitudinis præstantia elucet , quàm in mortis discrimine. Difficile est animum perducere ad contemptum vitæ , cujus amore ita plerique tenentur , ut nihil eâ felicius , nihil pretiosius æstiment. Sed si sapiens

es, ut te esse oportet, defines inter mala numerare mortem, quæ finis malorum est & initium vitæ. A quo animo exire debes, rediturus. Mors invictam necessitatem habet, eam timere dementis est: dubia enim sunt quæ metuuntur, certa expectantur. Considera nec pueros, nec mente lapsos timere mortem. Turpissimum est autem, si eam tibi securitatem ratio non præstat, ad quam stultitia perducit. Cum exceptione mortis data est vita: vivere noluit, qui mori non vult.

4. Gratificata est nobis natura; cum ad certum tempus usuram spectaculorum suorum concessit: jam exacto tempore discedendum est. Quis sapiens ad extremum spiritum redactus si rursus ei vita concederetur, vellet iterum materni uteri ergastulum subire, resumere amentiam infantiae, metus puerilitatis, juventutis pericula, curas virilitatis, labores senectutis? Nemo tam feliciter vixit, cui placeret iterum nasci. Attende igitur quò properes & à quibus discedis. Posses vitæ hujus exitum non timere, si alterius ingressum sperares. Hæc est causa timoris tui, quia inanis bonorum es, quorum incipis in fine vitæ desiderio laborare. Alioquin non trepidares in limine æternæ felicitatis. Viro justo supplicium esset nasci, nisi mors sequeretur.

5. Nemo mortem lætus excepit, nisi qui ad illam se diu composuit. Effice eam tibi assiduâ cogitatione familiarem, ut venientem alacri animo excipias. Ut satis vixeris non dies faciunt, non anni, sed animus exire gestiens & ad originem suam revolare. Diu vixit, qui benè moritur. Benè moritur, qui benè vixit. Vis mortem tibi tranquillam parare? Assuesce ex alto cuncta despicere. Non potest mortem timere, qui jam plura sibi eripuit, quàm rapiat mors. Vis tibi vitam jucundam facere? Omnem pro illa sollicitudinem depone: ad omne genus mortis paratus esto, sive gladius vitam, sive febris abrumpat, nihil tua intersit: vitam sic institue ut liceat tibi quotidie dicere: Vixi. Ille securus vivit & lætus moritur, qui se singulis diebus ef-

A a iiij

fert, cui concessum est vivere vitâ peractâ. Non potes
benè vivere, nisi quotidie moriaris.

CAP. XXIX. *De Magnanimitate. Viri magnanimi
descriptio.*

1. **M**agnum aliquid ipso nomine sonat Magnanimi-
tas, excelsa virtus, cujus robustissima vis est,
semperque tendens ad magna. Sine hac irritus cadet
omnis conatus reliquarum virtutum; nam cum multæ in
earum exercitatione occurrant difficultates, adversus eas
mens erigi & contra audentior ire debet; nec prius absi-
stere, quam perruptis interpositis obicibus ad boni sibi
propositi adeptionem generosè pertingat. Hoc præstat
homini Magnanimitas, quæ ad magna & heroica opera
semper inclinat, Deique opè subnixâ securè ac promptè
res quasque difficiles aggreditur. Audendum est aliquid,
si vis aliquid esse. Non potest parvo res magna constare.
Magna res est homo, cum verè est homo.

2. Magnus animus ad magna semper aspirat, eaque
omnia velut minuta contemnit, quæ pro maximis vulgus
optat. Opera quidem efficit, quæ multo honore sint
digna, sed ipsum honorem, & denegatum non ambit,
& spernit oblatum, nisi aliter exigant Dei honor, &
obedientia. Nihil ad ostentationem, omnia ad conscien-
tiam refert: recteque facti non ex populi sermone mer-
cedem, sed ex facto petit. In edito stat semper, excel-
sus, insuperabilis, par sibi in omni rerum statu: nec lo-
cis altioribus se ingerit, contentus magnitudine suâ.
Super omnia eminet omnium dominus, & ideo nulli se
submittit, neminem rogat, quia extra se nullâ re indiget.
Nihil est quod ipsum terreat, aut incurvet. Se profert,
& spectari vult non vanitatis studio; sed attento gradu,
in quo degit, & Dei donis, quibus refulget. Stat tamen
cum his inconcussa humilitas summa coram Deo, quia
omnia bona sua, omnemque gloriam in ipsum refundit,
pro certo sciens se ex seipso nihil habere, nihil posse, nihil

esse. Hoc est virtutis fines agnoscere, de se suisque rebus humillimè sentire : iisdem tamen habitos honores salvâ modestiâ non repudiare. Sequi debet gloria, non appeti.

3. Excipit adverso pectore omnia adversantium tela nihil reluctans, ut ad summum virtutis fastigium perveniat. Cum viris mediocribus & infimis modestum se ac moderatum exhibet; coram Principibus & opulentis nec se projicit, nec adulatur, nec eorum potentiâ suam opprimi sinit libertatem. Quæ odio vel amore digna sunt apertè odit, apertè amat : quæque palam dici vel fieri debent, liberè loquitur & operatur; quia nihil timet aut sperat. Facit eadem quæ cæteri hominum, sed non eodem modo; atque ideo utitur dissimulatione in vulgus, nec se facillè populo miscet. Non meminit injuriarum, & in his quæ necessariò perferenda sunt, nec querulus, nec supplex est. Paucos laudat, nec ipse laudari optat, sed facere laude digna. Non vivit alterius nutu, nisi amici & superioris: neque facillè admiratur, quia nihil illi magnum vel novum videtur. In omni casu seipso tutus, nullis rerum movetur eventibus. Motum habet tardum, vocem gravem, orationem stabilem ac sedatam: non enim festinat, qui paucis rebus studet; nec vehementer contendit, qui seipso contentus est.

CAP. XXX. *De Patientia. Ejus occasiones, & effectus. Indicia vera Patientiæ. Ad omnia mala ferenda parænesis & documenta. Necessitas Perseverantiæ.*

1. **P**atientia est virtus, quâ mala hujus sæculi æquo animo sustinemus. Quia verò hæc mala plurima sunt, varia sortitur nomina pro varietate malorum, in quibus sustinendis versatur. *Patientia* propriè dicitur, cum injurias fortiter excipit: *Æquanimitas* cum in ferenda jactura bonorum exteriorum occupatur: *Longanimitas*, cum pectus munit adversus rei expectatæ dilationem: *Constantia* cum firmat voluntatem ad alia quæcunque

mala, propria & aliena, privata & publica toleranda. Nulla est virtus, cujus exercendæ crebriores incidant occasiones. Tot enim irruunt malorum agmina, tot nos obsident adversarii, ut rectè dictum sit militiam esse vitam hominis super terram. Nullum penè momentum labitur, quo strenuè dimicandum non sit. Ut desint externi hostes, satis sibi quisque infestus est. Ex nobis, & in nobis nascuntur, quæ nos cruciant & exercent. A fletu auspicamur vitam, rudes ad omnia nisi ad lacrymas. Hoc primum discimus, huic rei incumbimus usque ad mortem. Inventi plures sunt, qui non riserint: nemo, qui nunquam fleverit. Patientia itaque necessaria est, ut pectus muniat, spiritum roboret, virtutes perficiat. Nemo potest cognoscere quantum valeat, nisi tribulationibus exerceatur. Non est sapiens, qui non est patiens.

2. Malè est homini, qui nunquam adversam fortunam expertus est. Aiunt medici nihil magis metuendum, quàm nimis bonam habitudinem: sed & nautis nimia malacia suspecta est. Si te verberat & lacerat calamitas, non est sævitia, sed certamen. Nisi dimices, non vinces: nisi viceris, non triumphabis. Quòd si oportuit Christum pati, & ita intrare in gloriam suam; tu præsumes alienæ felicitatis particeps fieri absque ulla tribulatione? Erras toto cælo, si aliam tibi viam fingis, quàm migres ad Cælum. Virtutis sacramenta hæc sunt, bona facere, & mala pati. Indicia verò jam adeptæ patientiæ, sunt aliena mala æquanimiter ferre, inter flagella Dei non murmurare, eorum qui mala inferunt consortium non fugere, inter contumelias ab odio custodiri, divinæ voluntati quæcumque nos angunt adscribere, in malis filere, mala inferentes diligere: ob illatas injurias soli Deo conqueri, sequæ illi paratum ad omnes ærumnas offerre cum gaudio & gratiarum actione. Denique verè patiens esse dignoscitur, qui erga proximi imperfectiones impatiens non est.

3. In bonorum externorum jactura magnum solatium

est, infidam eorum conditionem perpendere. Quicquid possides, quicquid amas, naturalem retinet fugacitatem: apud te est, tuum non est. Noli tibi imaginariæ stabilitatis desiderio illudere. Nihil firmum infirmo, nihil fragili æternum præter virtutem. Hoc unum contingit immortalibus: cætera suam mortem secum ferunt. Ergo quæcumque habes eo loco pone, ut magnum sit inter te, & illa intervallum. Viro bono nihil eripitur, quia nihil possidet tanquam suum. Cur gemis amissum nummulo, elato filio, succensâ domo: perditâ autem modestiâ, verecundiâ, fortitudine non ploras? Atqui hæc bona tua sunt, & tui juris: illa nec bona, nec tua sunt. Si doles, cum ea amittis, te dignum qui amitteres ostendis. Nihil te amisisse putares, si nihil inordinate diligeres. Externa sapientem non angunt, quia non tangunt.

4. Opus aliquod aggressurus omnia ejus adjuncta considera, plura invenies, quibus turbari mens tua poterit, si non fuerint prævisa. Puerum vocas? fieri potest ut præsto non sit, vel ut nihil agat ex animi tui sententia. Ad aliquem iturus es? fieri potest, ut inclusus sit, ut occludantur tibi fores, ut ille te negligat. Hæc prævide, & omnia secunda tibi accident. Ille me hodiè non admisit, cum alios admitteret: sermonem meum averfatus est: me in imo collocavit: querelæ sunt nausentis animi, in quas felices & delicati ac imprudentes incidunt. Non hæc observat qui his non afficitur, qui scit hæc omnia vitæ hujus tributa esse. Optimum autem est pati, quod emendare non potes. Si cujus malitiâ vel impudentiâ offenderis, cogita an fieri possit, ut nulli sint in mundo improbi & impudentes. Quod si hoc fieri nequit, quid accidit novi, si vir malus & impudens more suo malè agit? Vide ne potiùs tu arguendus sis, qui non prævideris hunc ita peccaturum. Semper sibi constitit mundus, vitia sunt ubi sunt homines.

5. Cum aliquâ afficeris pœnâ, attende non quid patia-

ris, sed quid feceris. Si verum tibi dixeris, acrioribus flagellis te dignum fateberis. Deus est quo auctore cuncta proveniunt. Ipse te castigat, ut sanet, ut exerceat, ut induret, & sibi præparet. Futuris malis reservat eos, quibus indulgere videtur. Undè possum scire quantum animi tibi sit adversus paupertatem, si divitiis affluis? Undè dignoscam quantum habeas constantiæ adversus ignominiam & odium populi, si inter plausus senescis? Audivi te cum alios in tribulationibus consolareris: opto te audire consolantem te ipsum, & tibi ipsi imperantem ne doleas. Si medico urenti, & membra secanti & gratias habes, & mercedem persolvis; cur Dei medicinæ non acquiescis? Amentia est putare damna, quæ sunt remedia. Si paupertas, si ægritudo, & cætera, quæ mala vocas, possent tecum verbis contendere, insultarent tibi, & dicerent; Quid mihi homo adversaris? Num aliquo bono meâ culpâ privaris? Prudentiâne an justitiâ, an fortitudine? An non licet tecum læto animo esse? Bona erunt quæ mala putas, si super ea inconcussus eminueris. Magnum malum est malum ferre non posse.

6. In alienis casibus potes aliquando constantiam dissimulare, nunquam autem in propriis. Sit tibi fletus communis cum miseris, non fletus causa. Descende & inclina te afflictis, ut ipsos erigas. Nemo jacentem levabit, nisi se inflectat. Quia verò res omnes duplex manubrium habent, tolerabile unum, alterum intolerabile: si quis tibi injuriam fecerit, non eâ parte ipsum prehendere, quâ facit injuriam: hæc est enim ansa, quâ ferri non potest. Sed cogita illum eodem Christi sanguine redemptum esse, ad eandem gloriam vocatum: sic eum prehendes quâ parte tolerabilis est. Et quia amicitia valdè exili voce prodita est ad liberas reprehensiones, veritatem ab adversario audire semper studeas. Hic perpetuò vigilans res tuas insensus explorati teque faciliùs mala tua quàm ipsum fallent. Traducet te per vicos & plateas, animique tui morbum vel latentem vel neglectum ipse iratus com-

monstrabit. Ab hoc capere utilitatem satage, & consule salutis tuæ. Attentiùs seipsum circumspicit, qui paratum sibi novit censorem, & adversarium.

7. Perseverantia virtutum omnium corona, & consummatio est. Inchoantibus præmium promittitur, sed datur perseverantibus. Ideo ante omnia hoc cura, ut constes tibi. Nihil tam utile est, quod in transitu prosit: Retrò relaberis, si ad ulteriora non contendis: & si incipis stare, descendis. Constitue quid velis, & in eo usque ad exitum persevera. Inconstantis animi est, novas quotidie exercitationes assumere, novas subinde sibi quærere sedes. Non alibi sis oportet, sed alius. Planta quæ sæpius transfertur, tandem arescit: & remediorum crebra mutatio impedit sanitatem. Si Apostolus vas electionis non attendens quid ante fecisset, sed quid facere deberet, nequaquam se comprehendisse arbitrabatur: quid tibi faciendum erit, cui optabile foret, ut posses in fine tuo illius principio comparari? Ardor literarum nullâ ætate exinguitur, divitiarum amor insatiabilis est, expleri nescit bonorum cupido. Res finem habituræ sine fine quæruntur: divinam verò sapientiam si vel leviter degustaveris, continuo te saturum esse putabis. Aliter te ad perfectionem invitat qui dixit, *Estote perfecti, sicut Pater vester cælestis perfectus est*. Hæc meta tibi proponitur, ut locum semper superesse scias incremento virtutis tuæ.

C A P. XXXI. *De Temperantia. Quantum illi conferat Verecundia. De Abstinencia & Castitate.*

1. **T**emperantia voluptatibus imperat, quæ ex gustu & tactu percipiuntur: adscititias & superfluas odit & abigit, necessariis obsequitur, quantum recta ratio permittit. Ejus regula infallibilis est, solam necessitatem in his, quæ ad corpus spectant, pro mensura habere: nec unquam ad voluptates propter ipsas accedere. Hæc virtute efficitur, ne ex homine in jumentum labaris.

Ad eam plurimùm confert Verecundia frænum pravorum motuum, bonæ indolis index, custos puritatis, testis innocentiae. Si mentem tuam illa possideat, docebit te omnem timere turpitudinem, ab omni actu illicito abstinere, Dei præsentiam venerari, te ipsum ubique revereri, eamque semper diligere intelligentiæ pulchritudinem, quæ in operibus temperantiæ maximè elucet. Porro tunc verecundum te esse dignosces, cùm vel ad ipsum intemperantiæ nomen expavesces; cùm te parietes tui regent, non abscondent, quos plerique circumdatos sibi credunt, non ut tutiùs vivant, sed ut peccent occultiùs. Quid autem prodest recondere te, & oculos hominum auresque vitare? Tecum semper est Deus, qui ubique te videt: tecum conscientia, quæ ubique te accusat.

2. Usus cibi & potûs abstinencia, & sobrietas: quæ vero ad tactum pertinent, Castitas & Pudicitia moderantur. Et in usu quidem ciborum difficillimum est extra metas necessitatis non abripi. Venter præcepta non audit: poscit, appellat, & quotidianum tributum exigit. Sed quàm parvo dimitti possit, quàm modicâ stipe contentus sit, nemo recogitat. Cogimus vitiis servire naturam, famemque & sitim, quæ naturalibus remediis facile sedari possunt, variis eduliis & potionibus irritamus. Castitas quoque ardua est inter tot libidinis incentiva; nisi ea compescat timor Dei, occasionum fuga, sensuum custodia, & maxima sui ipsius reverentia. Qui seipsum non veretur, nec alios vereri poterit. Vis castus esse? contine oculos, ne invitus ames, quæ incautè aspexisti. Quid fugacem & falsam creaturæ pulchritudinem admiraris? Expecta paulisper, & jam non erit. Serenam frontem squalentes arabunt rugæ, mœsta teget nubes oculorum faces, dentium ebur scaber obducet situs. Fuge etiam pravorum consortium, omnem molliem vitam, carnem jejuniis doma, & duriùs tracta. Perit, qui nimium est amans sui sepulchri.

CAP. XXXII. De Mansuetudine, & Clementia.

Vtriusque officia, & præstantia.

1. **U**T iræ impetum mitiges, necessaria est mansuetudo, ne citra vel ultra recti limites hac in parte deflectas. Telum naturæ est ira. quo uti licet, cum peccantes arguere & castigare ex officio teneris: cum dicat prudentia tuam vel alienam injuriam debito modo repellendam esse, ne crescat ex impunitate reproborum licentia. Crudelis est tam qui nulli, quam qui omnibus ignoscit. Cum verò justitia exigente puniendi sunt rei, mansuetudinis & clementiæ memor esto. Descende ad pœnas tanquam invitus, & talis esto erga peccantes, qualis extitit erga te Deus. Sicut ille sustinuit te, ut meliorem faceret: ita illos sustine ut corrigantur. Despicias Medicum, si desperas ægrotum. Tam facilis est ægri sanitas, quanta medici sapientia & benignitas. Vir mitis iracundiæ pelago velut scopulus supereminet: fluctusque impingentes dissolvit; nec pœna semper, sed sapius pœnitentiâ contentus est. Clamat coacto cœtu humani generis Salvator mundi, Venite omnes & discite à me: non curare infirmos, non leprosos mundare, non cæcis lumen, aut mortuis vitam reddere. Sed quid? *Discite, inquit, à me, quia mitis sum.* Ad hoc redeisse videtur omnes thesauros sapientiæ & scientiæ suæ, ut ab eo discamus mites esse. Tanta mansuetudinis præstantia est.

2. Ut mansuetudo iram, sic clementia punitionem moderatur. Illa ad omnes, hæc ad principes & superiores pertinet. Ejus enim munus est mitiorem pœnam, quam jura exigant, irrogare; non ex timore, lucro, amicitia, aliòve motivo, sed ex animi lenitate. Non opus est latera montium abscindere, & in arduo collis vertice arces construere: saluum principem in aperto clementia præstabit. Hæc est munimentum inexpugnabile, quæ tutum reddit imperium. Malus Princeps invisus est, quia timetur: & timeri vult, quia invisus est. Quem verò

metuunt subditi, oderunt; & quem quisque odit, perisse cupit. Viræ Regum dominus est, quisquis suam contempnit. Frustrà se potentiâ munit, qui septus suorum benevolentia non est. Turpia sunt principi multa supplicia, sicut medico multa funera. Si Rex continet vim suam, si omnes injurias & offensiones supernè despicit; si quosdam alienæ iræ, neminem impendit suæ: tunc verè se Regem ostendit. Magni animi est placidum esse atque tranquillum.

CAP. XXXIII. *De Modestia. Munus duplex Studio sitatis. Quæ regula in usu Entrapelia servanda.*

1. **M**odestia reliquas animi dotes mirabiliter exornat. Hæc forma honestatis est & frænum vitiorum. Quamvis sermone taceas, habitu & gestu te prodis. Argumentum virtutis ex minimis licet capere. Vultus, risus, incessus & flexus oculorum, sæpè hominem ostendunt, qualis sit. Sic vive, ut omnes cognoscant te ad consortium Angelorum pertinere. Serva decorum in motu omnium membrorum, in gestu, voce & aspectu; ne quid in his effœminatum & molle sit, ne quid rusticum aut durum. Vera modestia ab animo in corpus, ex interna morum gravitate in superficiem emanat, ut quasi supellectilem suam mens foris inspiciat. Vir modestus vivum Dei simulacrum est: nam solus ejus aspectus intuentes componit. At hoc quàm bonum est, videri & prodesse? Spectat quoque ad modestiam tui statûs conditionem in vestibus, supellectili, ornatu domus & multitudine servorum non excedere. Animi tui impedimenta hæc sunt, quibus non tu, sed quæ sunt extra te exornantur. Cur igitur gaudes malo tuo? cur inania miraris & impedimentorum multitudine gloriaris? Hanc servorum cohortem, quæ latus tuum cingit, rectè dixeris hostilem exercitum, à quo satis cavere non potes. Quid agas nosse volunt, non quid præcipias. Nihil humiliorum eorum ingressu, nihil progressu insolentius, nihil odiosius egressu.

2. Studio sitatis

2. ^{petitu} Studioſitatis duo ſunt munera, alterum ſciendi ap-
m, qui plerumque juſto major eſſe ſolet, tempera-
re & moderari: alterum, torporem excutere, animique
induſtriam ad neceſſaria ediscenda excitare. Curioſum ho-
mini ingenium dedit natura, artiſque ſuæ ac pluchritudi-
nis conſcia nos operum ſuorum ſpectatores genuit, per-
ditura fructum ſui, ſi tam magna, tam clara, tam ſubtri-
liter ducta ſolitudini oſtenderet. Sed abutimur naturæ
bono, ea curioſè investigantes, quæ utiliùs ignorarentur.
Non ille ſapit, qui ſcit multa, ſed qui ſapit quod facit ad
rem. Ea primùm diſcenda, quæ pertinent ad ſalutem:
cætera quo minùs legas non deterreo, dummodò quic-
quid legeris ad mores referas. Cave autem ne lectio mul-
torum librorum habeat aliquid vagum & inſtabile. Cer-
tis ingeniis immorari oportet & innutriri, ſi velis aliquid
trahere, quod in animo fideliter ſedeat. Lectio varia de-
lectat, certa prodeſt.

3. Danda eſt aliquandò remiſſio animo & aſſiduo la-
bori quies intermiſcenda; non enim durabile eſt, quod
caret alternâ requie. Legum conditores dies aliquot con-
ſtituerunt, quibus ad hilaritatem publicè homines coge-
rentur, viresque reciperent paululum reſoluti & remiſſi.
Animi verò relaxationem plurimæ actiones conſtituunt.
Inambulatio ſcilicet in loco amœno & aperto, ut cœlo
libero attollat ſe mens & membra vegetentur: ſuburbana
ac ruſtica ſeceſſio procul ab urbium nidore & tumultu:
aucupium & venatio, quæ ſtatum tuum non dedeceant; &
piſcatio quæ innocentior eſt: læta ſtudia & mitiora, mu-
ſicusque concentus & ludus aliquis honeſtus: joci de-
mùm innoxii & urbanitates, à quibus abſit omnis inju-
ria & indecentia. Sunt quidam nimium ſeveri, oſores
hominum, ſuiſque tenebris incubantes, à quibus hilaris
ſermo nunquam poteſt extorqueri. Alii joci ſemper de-
diti, rebus ſeriis nunquam ſe populo ſubducunt. Miſcen-
da autem iſta & alternanda ſunt, nam ſolitudo deſiderium
hominum faciet, frequentia tui, eritque altera alterius

C. Bona Opus. Spirit.

B b

remedium. Odium item laboris sanabit remissio, tedium remissionis labor. Sunt & nonnulli, qui vires suas dispensare nescientes immoderatum in se imperium exercent. Modus illis deest. Nec intermittere studia sciunt, nec repetere. Cum se ad laborem concitant, junguntur dies noctibus, nec desinunt, nisi deficient. Rursus cum se in lusus dimittunt, se ita resolvunt, ut ad priorem consuetudinem vix retrahi possint. Sic igitur dandum animo intervallum, ut remittatur, non resolvatur. Ad hoc necessaria est Eutrapelia, quæ certos fines præscribat, quos prætergredi nefas sit. Optima quæque mala fiunt, cum quis modum excedit.

CAP. XXXIV. *De Humilitate. In quo consistat. De cognitione sui. Veri humilis characterismus.*

I. **A** Christo venit humilitas. Ipse eam verbo promulgavit, docuit exemplo. Hæc post virtutes Theologicas & intellectuales inter cæteras primatum habet, removet enim superbiam, quæ est origo omnium malorum. Hæc nos amabiles Deo reddit, quia cum humilibus sermocinatio ejus. Sine hac, quæ virtutum fundamentum est, quicquid in spiritali ædificio superextruitur nec solidum erit, nec stabile. Quamvis autem ipso nomine quidpiam vile & exiguum præ se ferre videatur, virtus tamen magnorum est, quoniam est virtus perfectorum, animumque erigit ad altiora. Illustria aggreditur sine tumoris periculo, ardua sine metu difficultatis, excelsa, strenua, magnanima, eodem semper tenore subsistens. Non consistit humilitas, ut vulgus putat, in mera sui despicientia & abjectione, sed in ea moderata gloriæ & honoris appetitione, quæ & excessum devitet, & a defectu recedat. Appetit humilis gloriam tanquam stipendium virtutis, animo directè in actionem intento, non propter ostentationem, sed ob solam virtutem & quantum ipsa deponit. Illegitimus est omnis honor, quem virtus non parit. Quia verò humilis, qua pollet mentis perspicacia,

æquus sui æstimator est, omnem propè honorem merito averfatur; tum quia novit quàm sit exiguum, quod ipse de suo confert ad opera virtutis: tum quia timet, ne ex debiti honoris appetitu ad indebitum captandum prolatur. Tutius est aspernari honorem, quem qui recusat, amplificat, qui spernit, auget.

2. Ideo humilis non es, quia teipsum non cognoscis. Nulla est regio tam remota, de qua facilius credas falsa narranti. Quid est homo? Imbecille corpus & fragile, suapte naturâ inerme, alienæ opis indigens & ad omnem temporum contumeliam projectum. Massa luti, fœdum animal, ad omnia mala proclive, adeò perverso & depravato sensu, ut terrena cœlestibus, caduca æternis præferat. *Universa vanitas omnis homo vivens.* Nulli animali vita fragilior, nulli rabies acrior, nulli confusior pavor, nulli major libido. Undè igitur tibi superbia, miserabilis creatura & omnium infelicissima? Attende miseriam tuam, considera probra & dedecora tua, si qua in te superest rationis scintilla. Tunc perfectè humilis eris, cùm te ipsum nosse didiceris.

3. Verus humilis se prorsus despicit; neque humilis, sed vilis vult reputari; honorem sibi debitum in Deum refert & in omnibus de se diffidit: gaudet contemptu sui, hoc solo superbus quòd laudes spernit. Seipsum considerat juxta ea quæ ex se habet, alios verò secundum ea quæ habent ex Deo & sic aliis se conferens se omnibus deteriore arbitrat: hoc est enim ingenium humilitatis, propria mala aliorum bonis comparare, ex quo vel quilibet perfectissimus potest sine mendacio se cæteris imperfectiorem existimare. Ad hæc verus humilis omni obedientiâ se subdit majori, propria desideria non perficit, defectus suos libenter detegit, omnem injuriam patienter sustinet, abjectiora quæque cum gaudio amplectitur, omnem fugit singularitatem, abstinet à multiloquio, latere desiderat & nesciri: infra se omnia ponit; se infra omnia, seque totum intra nihilum claudit. Verecundus

B b ij

est & circumspectus, non loquitur, nisi cogat necessitas; idque modeste & sine risu, flere potius optans quam ridere. Cordis humilitatem corpore ostendit, defixis in terram oculis, gravi & modesto incessu, cernuo vultu, adinstar rei, qui jam debeat tremendo Dei iudicio presentari. Conscius flagitiorum quæ commisit, incertusque de gratia & dubius de salute, non audet oculos in cælum attollere, sed cum Publicano à longe stans ferventi oratione peccatorum veniam deprecatur: omnia denique opera sua veretur, omnia terræ bona despicit, omnem calcat mundi pompam: totum enim mundum nihil putat, qui se credit nihil esse.

CAP. XXXV. *De statu Perfectorum. Imago viri perfecti. Finis vitæ perfectæ unio cum Deo.*

I. **P**erfectus ille dicitur, cui nihil deest. Quid autem potest illi deesse, qui purgatus à peccatis, emundatus à vitiis, ac virtutibus exornatus, Deo suo intime adhæret & unus cum eo efficitur spiritus in æternum? Hic est apex Christianæ perfectionis, hic finis ultimus, ad quem tendere debes. Cum enim quælibet res tunc perfecta censeatur, cum fini suo copulatur, finis autem tuus Deus sit; tunc demum te perfici necesse est, cum perfecte Deo adhærens ad eum redis, à quo existis. Perfectus autem sine speciali Dei auxilio nemo est. Et quia pauci inter mortales ad singularem Dei illapsum recipiendum mentis apicem disponunt, idcirco paucorum perfectio est. Paucos singula sæcula protulerunt.

2. Virum perfectum illum esse dices, quem videris interritum periculis, intactum cupiditatibus, inter adversa felicem, in ignominia beatum, in mediis tempestatibus placidum, quicquid cæteri timent optantque ridentem, omnia tanquam minora transeuntem, nullo bono nisi suo nitentem, semper liberum, sibi semper constantem, sui semper similem, erectum, excelsum, vacuum sui & plenum Deo, cui bona sua nulla vis excutit, qui mala in bo-

num vertit, qui nullâ re frustratur, nullo læditur casu: qui pretia rebus non ex opinione, sed ex natura imponit: qui super omnia eminens toti mundo se infert & in omnes ejus actus contemplationem suam extendit, semper tranquillus & inconvulsus: qui majore sui parte illic perpetuò commoratur, unde descendit. Sicut radii solis, quamvis terram contingant, illic tamen sunt unde mittuntur; sic vir perfectus nobiscum quidem conversatur, sed optimâ sui parte abest & fini suo semper adhæret. Talis est animus ejus, qualis mundi status supra lunam: semper illic serenum est. Rerum defectus ignorat, varium animum nescit, omnia sæcula illi serviunt, æqualiter tanquam sol universa perlustrat, atque omni multiplicitate rejecta in simplicissima unitate quiescit. Nihil optat, nihil quærit extra se, non habens necesse longiùs arcessere felicitatem, quam corde inclusam gerit. Soli Deo operatur, soli Deo vivit, semper abire paratus. Hanc amussim adhibe vitæ tuæ & intelliges quàm procul absis à perfectione.

3. Res ista major altiorque est, quam ut possis ad eam pertingere nisi ille te sursùm trahat, qui dixit, *Sine me nihil potestis facere*. Sed & præviæ dispositiones necessariae sunt. Finis vitæ perfectæ intima cum Deo unio est: Et quia ille habitat lucem inaccessibilem, ad eum nunquam accedes, nisi tenebras creaturarum à te expellas. Non potest homo divinæ consors naturæ fieri, nisi seipsum & omnia creata mente & affectu transcendat. Omnis vel minima cuicumque rei adhæsiō, Echeneidi exiguo pisciculo similis est, qui si navim mordeat, eam sistit & detinet in medio cursu. Non aliter plerisque animabus contingit, quæ velut naves cœlestibus divitiis onustæ, beatæ unionis portum feliciter attingerent, nisi aliqua vitiosa affectione detinerentur. Deus unus & simplicissimus est, nunquam poterit anima unioni apta esse, nisi una & simplicissima efficiatur.

Finis Manuductionis ad Cælum.

B b iij

